

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIIGSWETENSCHAP.
1890—1891.

*Vergadering op Vrijdag, 27 Februari 1891, des avonds
ten acht ure.*

in het gebouw «Mysis Sacrum» te **ARNHEM.**

Voorzitter : de Heer C. BOSSCHER.

De Voorzitter de vergadering openende, zegt :

Mijne Heeren !

Ik heet U welkom op deze plaats. Namens het bestuur verklaar ik gaarne, dat wij het een voorrecht achten weder hier vergaderd te zijn, in de plaats, waar onze Vereeniging zoo vele leden telt. Met voldoening zien wij verder in Uwe vrij talrijke opkomst het bewijs van Uwe goedkeuring dat van tijd tot tijd de vergaderingen van onze Vereeniging ook buiten haar zetel worden gehouden.

Ik heb geen bijzondere mededeelingen te doen, zoodat wij dadelijk kunnen overgaan tot de werkzaamheden van dezen avond, opdat wij zoo spoedig mogelijk kunnen genieten van de voordracht van majoor De Petit.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De Voorzitter verzoekt de heeren Neeteson en Van SchermbEEK met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren :

1890/91.

G. C. R. Hoetink en W. B. J. F. Terlaak, 2e luitenant der Art.-Schutterij, te 's-Gravenhage; J. Bruijn, A. I. J. P. Haas, W. J. Hesterman, J. H. M. van der Horst, A. J. Lioni, Mr. V. K. L. van Os, C. J. A. Reael, H. Wertheim en M. A. Wolff, allen luitenant der dd. schutterij, te Amsterdam; B. G. E. Elias, J. M. van der Meer en W. P. F. Schutz, allen 2e luitenant der artillerie, te Gorinchem; C. M. G. van Rijswijk de Jong, 2e Luitenant der Infanterie, te Gouda; J. C. van Rijn, 1e luitenant der artillerie, te den Helder; H. Snijders, kapitein der dd. schutterij, te Middelburg; H. A. Zeijlmans van Emmichoven, 2e luitenant der inf. N. I. Leger, te Nijmegen.

De VOORZITTER. Ik dank de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer W. L. DE PETIT, majoor der infanterie, over *onze hedendaagsche militaire toestand in Europa*.

De Heer DE PETIT.

Mijne Heeren!

Reeds een vorig leesjaar had het Bestuur dezer Vereeniging een beroep op onzen goeden wil gedaan, om een spreekbeurt te vervullen. Verschillende omstandigheden verhinderden ons destijds aan die roepstem gehoor te geven; en thans nog is het niet zonder aarzeling geweest, dat wij, andermaal daartoe uitgenoodigd, hier voor u optreden. Die aarzeling vond hoofdzakelijk zijn grond in de keuze van de te behandelen stof. Men is zoo gewend in deze Vereeniging bepaalde afgeronde onderwerpen, in doorgaans stelligen betoogtrant te hooren bespreken, dat een meer bespiegelende beschouwing van zaken en toestanden, waarvan de grenzen niet zoo scherp zijn af te bakenen, wel een ietwat gewangde oratorische onderneming heeten mag. En terwijl wij, bij den zoo overrijken voorraad van degelijke verhandelingen, over een schier onafzienbare reeks van zaken ons krijgswezen betreffende, die reeds de letterkundige schatkamer der Vereeniging vullen, wel moeten bekennen, dat het ons ditmaal niet zoo spoedig wilde gelukken, een concreet onderwerp te kiezen, dat ons toelachte, dat ten minste

de verdienste zou kunnen hebben van het »noch nicht dagewesen», zagen wij er wel wat tegenop, u iets aan te bieden, dat meer op een bundel losse schetsen, op een panorama met slechts ruwe omtrekken zou gelijken, dan op een verdienstelijk voltooide schilderij.

Indien wij desniettemin toch dien schroom overwonnen, was het vooral door het bewustzijn, dat een letterkundig of oratorisch stuk niet altijd streng didaktisch behoeft te wezen, om de aandacht te verdienen; dat een schrijver of spreker niet altijd iets absoluut te bewijzen of te weerleggen behoeft te hebben, om zijn optreden te rechtvaardigen.

Wie aan een ruimen kring van intellectueel zoo hoog staande lezers en hoorders, als deze Vereeniging telt, iets te overdenken en in ieders eigen brein verder te verwerken voorlegt, vervult zeer zeker ook een nuttige taak.

Al dadelijk wil ik u voorbereiden op eene mogelijke teleurstelling. De naam, dien wij aan ons onderwerp gaven, zal zeker menig uwer meer hebben doen verwachten, of althans misschien iets anders, dan wij u aanbieden. Ja wellicht zal ik de verdenking niet ontgaan, van een reclametitel gekozen te hebben, van een streven om met de vlag de lading te hebben willen dekken.

Intusschen M. H., afgescheiden van de omstandigheid, dat hier een spreker, lang te voren, den naam van zijn onderwerp moet opgeven, waardoor hij soms den omvang en de verdeeling daarvan nog niet bij zichzelf heeft vastgesteld, scheen mij het opschrift: »Onze hedendaagsche militaire toestand in Europa», nog het best de verschillende beschouwingen, die wij aan uwe aandacht wilden onderwerpen, in een beknopten term saâm te vatten.

Een korte toelichting, omtrent hetgeen wij van onzen militairen toestand in Europa wenschen te bespreken, moge echter voorafgaan.

Het uitgestrekte veld van Staatskundige hypothesen, die op de toekomst van ons vaderland betrekking hebben, zullen wij zeer zeker niet gaan bewandelen. Hoogere staatkunde, vernuftig diplomatiek doorzicht, en grondige kennis van de internationale verhoudingen in West-Europa, zijn sferen van wetenschap en ervaring, die voor onze vleugels te hoog gelegen zijn. Van uit

die adelaarshoogte, komt de blik niet, die u mijn tafereel à vol d'oiseau zal leveren. Mijn vlucht is wel zoo laag, dat een ieder mij daarin volgen kan. Ja ik vrees dat ze enkelen uwer te veel terre à terre zal schijnen. Mijne politieke geleerdheid rijkt al niet verder, dan het gemeene goed, 't welk ieder onzer uit zijn dagbladen trekt. Doch enkele zeer op den voorgrond tredende hoofdlijnen, uit het warnet van draden, die het staatkundig Europa, als een geheimzinnig spinneweefsel omgeven, teekenen onzes inziens den tegenwoordigen toestand van ons vaderland in dat statenverband voldoende, om onze militaire beteekenis, in deze dagen op hare juiste waarde te schatten; en als uitvloeiSEL daarvan ons militair wezen, gezond te beoordeelen. En uit de aanschouwing van dien toestand, zal dan van zelf voortvloeien, in hoever wij al of niet den militairen weg bewandelen, die rationeel de onze zijn moet; in welk opzicht tal van hoofd- en belangrijke nevenzaken, met die rationeele opvatting van onzen militairen toestand strooken of wel daarmede strijdig zijn. En vooral zullen, hopen wij, bij dien blik op ons innerlijk militair bestaan, uit de dieper liggende details van het tafereel, figuren opdoemen, waarvan de aanschouwing tot ernstig nadenken stemmen kan.

Wellicht zal een enkele uwer M. H. ook in een ander opzicht teleurgesteld worden. De figuren, waarop ik doel, zal men misschien hier en daar te flauw geteekend, niet scherp genoeg gekleurd vinden. Soms zal ik ze meer laten raden, dan wel duidelijk aangeven. Dit bracht het onderwerp mede. Wij hebben de jaren ook reeds lang achter ons, waarin jeugdige naïveteit verontschuldiging kan zijn voor onvoorzichtigheid, of onbewustheid van onzen plicht, waar wij in het openbaar spreken of schrijven, over zaken, die onze teederste leger- en volksbelangen raken. En waar die plicht niet onschuldig vergeten, maar opzettelijk verzaakt wordt, zooals bij ons in de laatste tijden maar al te veel is geschied, op een wijze zelfs, die wij bedenkelijk voor onze veiligheid, en voor onze nationale waardigheid achten, daar vinden wij die openbare onbescheidenheden, waarvan de vreemdeling slechts misbruik maken kan, hoogst betreurenswaardig.

Trouwens meesterachtig apodiktische betoogproeven, en over-dreven scherpe afkeuringen, hebben weinig kans, onze beschaafde landgenooten blijvend te overtuigen. Een succès d'audace duurt bij ons niet lang; want niemand meer dan de phlegmatisch redeneerende Hollander is doordrongen van de waarheid: »qui prouve trop, ne prouve rien.«

Op veel plaatsen zal ik dus wel het: »glissez mortels, n'appuyez pas« moeten betrachten.

De eerste vraag, die zich bij de beschouwing van onzen hedendaagschen militairen toestand, aan ons opdringt is deze: »Welke is in het algemeen de staatkundige positie in onze dagen der kleine rijken van West-Europa, met name van Nederland, België, Denemarken, Zwitserland en Portugal«; de eenige, die tot dusverre nog niet zijn ondergegaan in de stormen, die in de laatste eeuw over ons werelddeel hebben gewoed.

Met uitzondering van Portugal, dat door zijn excentrische ligging en staatkundige omgeving, beter gevrijwaard is tegen het gevaar, van of twistappel, of oorlogsluit te worden, — hoe-wel ook voor dat rijk in den laatsten tijd, de hemel niet wolkeloos was —, zijn die kleine staten ontegenzeggelijk, in hun bestaan, steeds bedreigd door de telkens veranderende eischen van het zoogenaamd staatkundig evenwicht, dat niet belooft spoedig stabiel te zullen worden. De andere kleine staten zijn sedert 1815 reeds successievelijk uit de volkenrij verdwenen, opgelost geworden in de grootere Staatseenheden.

Is dat opslorplingsproces hiermede geëindigd, of is de vrees gewettigd, dat het zich uitbreiden zal?

Hebben wij hier te doen met een natuurlijk onvermijdelijk wereldverloop, waaraan geen weêrstand te bieden is; en zoo ja, is het staatkundig stervensuur dier overgebleven kleine volken, nog ver in de toekomst gelegen? Wie onzer kan daarop het antwoord geven? Gewaagde voorspellingen, ver gezochte staatkundige combinatieën, zooals ze in het brein van sommige sensatiewekkende couranten- of brochureschrijvers bij hoopen te vinden zijn, zullen wij u besparen.

Maar zoo de toekomst ons niet behoort, zoo wij ook hier moeten zeggen, met Frankrijks grooten dichter:

»Non, l'avenir n'est à personne,

»Il est à Dieu«,

het verleden, het heden behooren ons wel; en wat geven die ons te aanschouwen en te overdenken, aangaande den toestand dier kleine, zooeven genoemde rijken?

Onder hen heeft alleen het verminkte Denemarken reeds, zoo niet met den dood, dan toch met een ernstige ziekte te kampen gehad. Het is na dien strijd wel gehavend, maar eervol en gelouterd overleefd gebleven. En een vernieuwd nationaal bewustzijn, een krachtiger niting van volksleven, heeft zich in dat kleine rijk geopenbaard, vooral door een vaderlandslievend en opofferend streven van het gansche volk, om de weérkrachten van het land, het leger en de verdedigingsmiddelen, op te heffen uit den staat van apathie en verwaarloozing, waarin zij ook daar, ten gevolge van een langdurig tijdperk van rust, vrede en stoffelijke welvaart vervallen waren. De invoering van algemeen dienstplicht bij het leger; de versterking van het hart des lands, met Coppenhagen als centraal reduit, — die grootsche fortificatorische werken, waarvan de ontzaglijke kosten, niet door dwang van gehate wetten uit de beurs der belastingschuldigen geperst, maar vrijwillig uit eigen impulsie door de bevolking werden opgebracht; dat waren in Denemarken de eervolle, navolgenswaardige nitingen van een herboren nationalen geest.

Voor andere kleine staten, had de bange ure, die Denemarken te doorleven had, een heilzame waarschuwing moeten wezen. — Toch is dit niet het geval geweest.

Noch Zwitserland, noch België, noch Nederland, hebben zich gehaast zich die harde les ten nutte te maken. Met naïve achteloosheid en struisvogelachtig zelfbedrog, hebben ze nog meer dan twintig jaren laten verloopen, zonder van een helder ontwaakt bewustzijn van de gevaren, die ook hen omringen, krachtig te getuigen. Eerst in onze dagen kan men zeggen, dat in België en in Nederland, die apathie en onverschilligheid omtrent de toekomst, bij regeering en volk overwonnen schijnen.

Wat Zwitserland betreft, die kleine staat verkeert door zijne zoo exceptioneele geographische ligging, geologische gesteldheid, en moeilijke genaakbaarheid, maar niet minder door zijn weinig homogeen volkskarakter, en zijn taalschakeeringen, in zulk een bijzonderen toestand, dat daar al zeer weinig punten van overeenkomst met ons nationaal bestaan te vinden zijn. En wie dan ook voor grondslagen van legervorming en militaire inrichting in dat land nog voorbeelden wil gaan zoeken, die in Nederland of België navolging zouden verdienen, doet onzes inziens schier even dwaas, als wie ons de kleederdracht van een Esquimo of een Armeniër zou willen opdringen. Bij de echt democratische, gemoedelijke Zwitsersche legerinstellingen, die nog altijd het ideaal van de anti-militaristen in menig ander land uitmaken, kunnen wij evenmin in de leer gaan, als wij de reorganisatie onzer zeemacht aan «l'amiral Suisse» kunnen toevertrouwen.

De klachten, die in de laatste jaren uit de rijen van het Zwitschersche officierskorps zelve zijn opgegaan, en die o. a. in de geschriften van den chef van den Generalen Staf onverbloemd worden uitgesproken, en niet minder het oordeel van vreemde militairen van gezag, — men leze slechts de met zaakkennis geschreven brochure: «la vérité sur les milices suisses», hebben over die heterogene, weinig samenhangende cantonale strijdkrachten een alles behalve rooskleurig licht geworpen.

Trouwens kort na den oorlog van 1870, schreef reeds de Zwitsersche Opperbevelhebber, de generaal Herzog: «Quand on pense, combien le développement d'une armée de milices, laisse constamment à désirer au point de vue tactique, du service et de la discipline, et cela comme conséquence d'un temps de service beaucoup trop court, on doit absolument chercher, à ce que nous soyons pourvus à un haut degré sous le rapport matériel, car sous tous les autres rapports, nous serons toujours en arrière des armées permanentes.»

En toch is daar de toestand in hoofdzaken nog dezelfde gebleven. Laat men ons dus niet meer met Zwitsersche imitatiën aan boord willen komen. Wij hebben bovendien niets van Zwitsers; ons land, onze staatsinstellingen hebben niets van die van Zwitserland. Het Zwitsersche legerstelsel heeft buiten-

dien zijn deugdzaamheid voor het eigen land nog door niets bewezen: met hetzelfde recht als sommigen bij ons dat stelsel aanprijzen, zou de Zwitser onze instellingen kunnen aanbevelen. Maar de twee kleine staten, die op dit oogenblik in West-Europa in den meest identieken toestand verkeeren; wier regeeringsvorm, staatkundig leven, volkskarakter, zeden, en als uitvloeisel daarvan, militaire instellingen de meeste overeenkomst hebben, het zijn Nederland en België.

En geen wonder ook. Eenmaal gekoppeld, door een internationalen wil, juist ter bestrijding van voor het statenevenwicht dreigende gevaren, zijn zij thans ieder afzonderlijk tegenover diezelfde gevaren, aan eigen krachten overgeleverd. Uit het ontbonden huwelijk, is ieder der gescheiden echtgenooten, bezwaard gebleven met de helft van den last, dien men aanvankelijk samen te dragen had gekregen. Want in spijt van die scheiding, brengt de geographische ligging dier beide kleine staten onherroepelijk mede, dat zij bij een wederuitbreken van een oorlog in West-Europa, aan een gemeenschappelijk gevaar blijven blootgesteld.

De militaire toestand, waarin onze zuidelijke bureu leven, is daarom voor ons van het hoogste belang. Hij zal naar onze overtuiging voor een groot gedeelte ook invloed uitoefenen, op het lot dat ons te wachten staat, bij een wederontbranden van het oorlogsvuur aan den Rijn en de Maas. En dat die overtuiging ook in de militaire kringen in België wordt gedeeld, daarvan getuigen onder anderen, de woorden, die wij nog dezer dagen aantreffen, in *«la Belgique Militaire»*, zooals men weet het orgaan van de meerderheid in het Belgische leger. In een artikel aan de nagedachtenis van onzen Koning Willem III gewijd, troffen ons de volgende onthoezingen.

»Oubliant les querelles lamentables du passé, comprenant que Belges et Neerlandais sont de race commune, et partant appelés à agir de concert, que leurs intérêts éveillent chez eux les mêmes aspirations, qu'ils ont les mêmes sujets d'inquiétude, devant l'Europe en armes, Guillaume III n'hésita pas à se rendre à Bruxelles, sur l'invitation, qui lui en fut adressée par Leopold II», en de lofrede op onzen laatsten koning, be-

sluit met de woorden: «Que n'est-elle aujourd'hui forgée à jamais, l'alliance des Néerlandais et des Belges, comme l'est l'autre, la triple alliance, qui fait trembler les peuples de l'Europe.»

Zonder nu in letterlijken zin, in alle conclusies, die daarnit te maken zijn, dien wensch te onderschrijven, zijn wij toch de meening toegedaan, dat van geen enkelen staat, de militaire toestanden voor ons van zooveel belang zijn kunnen, als die van het België van onze dagen. Wij wenschen er daarom een oogenblik bij stil te staan.

Ik zal U, Mijne heeren, wel niet behoeven te herinneren aan al wat in de laatste twintig jaren door eminente staatslieden en militairen van naam, over België's zoogenaamde erkende neutraliteit is geschreven. 't Mag wel bijna een banaliteit heeten, ze nog te herhalen, die al zoo dikwerf vernomen uitspraken van groote mannen, over de veiligheid, welke die bijzonder gesanctioneerde neutraliteit den Belgen zon verzekeren. Het staatkundige cynieke «la guerre abolit les traités», naar aanleiding van dit vraagstuk door niemand minder dan een Bismarek verkondigd: «la voie pour nous porter sur le Rhin, passe par la Belgique, il n'y en a plus d'autre» van Thiers; «La Belgique par sa situation est le peuple le plus exposé de l'Europe» van den wijzen koning-staatman Leopold I; de zoo hoogst merkwaardige stellingen, door een van België's bekwaamste rechtskundige publicisten: Leon Arendt, verdedigd in zijn schitterend vaderlandslievend pleidooi. «La neutralité Belge et l'Armée», die uitspraken, en niet minder de geschriften van volksvertegenwoordigers als Paul Devaux, Lebeau, Thonissen; van Generaals als Briahuont, de Jardin. Guillaume, Liagre, — j'en passe et des meilleurs, — hebben het verlichte Belgische volk, en ook ons, wel de oogen geopend, wat de waarde van die erkende neutraliteit betreft. Met dat verouderd argument, — ce vieux cliché, zou een Franschman zeggen — durven in België de anti-militaristen noch in de kamer, noch in de pers meer aan te komen, om op dien grond legeruitgaven te bestrijden. Dat voorwendsel heeft daar uitgediend; en de eindelijk na zooveel jaren van parlementairen strijd daarover, tot stand gekomen versterkingen van de Maas- en Sambrelinie, leveren het bewijs, dat thans en regeering en volksvertegenwoordiging,

wel overtuigd zijn, van het chimerieke van die gebrevêteerde neutraliteit. Die thans algemeen gevestigde overtuiging is het uitgangspunt geworden van een stapel brochures, die al naar mate van de kleur van den omslag, onder de namen van «la verte, la rose, la blanche, la tricolore», meer of minder opgang hebben gemaakt, en waarin op de hervorming van België's strijdkrachten, door de meesten op den grondslag van persoonlijken dienstplicht, werd aangedrongen, en waarin tevens de noodzakelijkheid van een minder eng geconcentreerd verdedigingstelsel werd betoogd.

Wel heeft men een groot jaar geleden in België, het betreurenswaardig verschijnsel waargenomen, dat naar aanleiding juist van die door het leger, en door alle vaderlandslievende mannen van invloed, zoo vurig verlangde grensversterking, van de hand van een gewezen officier, een geschrift verscheen, dat in de meest ontmoedigende en scherp hekelende taal die versterkingen afkeurde, en waarin ook het centraal reduit van België's verdediging, Antwerpen, als een onzinnige geldverspilling werd voorgesteld; wel heeft die beter begaafde dan geïnspireerde schrijver, door een handige maar niet steekhoudende incomplete aanhaling van de historie der traktaten, welke op de oude barrière-vestingen betrekking hebben, gepoogd zijn landgenooten aan te toonen, dat op grond van die vervallen protocollen, vreemde mogendheden — met name Duitschland en Engeland — thans nog het recht zouden hebben, in geval van oorlog, die vestingen, welke nu de steunpunten der nieuwe linie zijn, Luik en Namen, te bezetten, waardoor diezelfde linie thans voor die mogendheden, niet anders als een uitnoodiging tot zoodanige minder gewenschte tusschenkomst zou zijn geworden. Doch zoo- wel die kunstig uitgedachte maar valsche theorie van dezen sensatie wekkenden schrijver, als zijn overdreven donkere voorstelling wat het ijdele van Antwerpen betreft, heeft in België slechts hetzelfde succes gehad, wat overal schetterende persiflage, luidruchtig afbrekende critiek op het bezadigd, ontwikkeld publiek heeft: Het succes dat iedere openbare afkeuring van oorlogsuitgaven bij anti-militaristische belastingschuldigen hebben kan. Het Belgische officierskorps heeft die reclame eenvoudig

doodgezwegen, het verstandigste eigenlijk, wat tegen zulke overdreven angstwekkende geschriften te doen is. Alleen «la Belgique Militaire», dat wakkere, steeds strijdvaardige tijdschrift, heeft zich de moeite gegeven, klaarhelder de onjuistheid aan te toonen der stellingen van een schrijver, wiens bekendheid met die zoo-genaamde geheime artikelen der Londensche conferentie, alles behalve volledig bleek te zijn. De met ontegenzeggelijk veel talent en wetenschappelijke kennis geschreven brochure, heeft in het leger weinig weérklank gevonden, en het algemeen vertrouwen in de deugdelijkheid van het Belgische vestingstelsel niet geschokt.

Wij, M. H., zijn thans over de onbetwistbare waarde en de groote strategische beteekenis van die nieuwe Maas- en Sambre-versterkingen voldoende ingelicht. De wegsleepend overtuigende betoogen van Brialmont, Liagre, De Jardin; van schier alle oorlogsministers van de laatste twintig jaren; de debatten in de Kamer sedert 1870 gevoerd; zij zijn ongetwijfeld in hoofdzaken bij u allen bekend. Van een nitvoerige beschrijving dezer nieuwe Belgische grensstelling, die van de schatkist een offer van reeds meer dan 70 millioen franken heeft geëischt, moeten wij ons heden avond onthouden; even als van een overzicht van de landstreek, die volgens het gevoelen van het meerendeel der buitenlandsche militaire schrijvers van gezag, zoo niet *het* hoofdoperatietooncel in een toekomstigen Fransch-Duitschen oorlog zal leveren, dan toch meer dan waarschijnlijk in zulk een strijd, voor eene belangrijke nevenoperatie zal in aanmerking komen. Immers ontegenzeggelijk loopen de kortste, meest geschikte invasiewegen voor Frankrijk, zoowel als voor Duitschland — naar Berlijn, zoowel als naar Parijs — door Luxemburg, het Zuiden van België en door ons Limburg.

De verleiding is wel groot uit de rijke litteratuur over den revanche-oorlog, nog eenige argumenten voor deze bewering hier aan te voeren. Niet alleen bij Brialmont, ook bij andere vreemde schrijvers zouden wij ze kunnen leenen: bij von Kuttshan in «La guerre prochaine», en in zijn «Forces militaires de la France et de l'Allemagne»; bij De Jardin in zijn «Étude géographique, politique et militaire de la Belgique», waar wij lezen: «la vallée de la Sambre prolongée par la Mense de Namur à Maestricht,

forme la route naturelle pour se rendre de France sur le Rhin inférieur et atteindre Berlin par la grande plaine germanique», om niet te spreken over al die vlugschriften, die onder allerlei ronflante titels, als: «La guerre de demain», «Sommes-nous prêts», «Pas encore» en zoovele andere ons tot vervelens toe de voordeelen van die operatielijnen door Luxemburg en België, voor elk der strijdende partijen hebben voorgehouden. Wij hebben echter heden avond de ruimte van tijd niet, om door het leveren van veel citaten uit die geschriften een waas van geleerdheid aan onze rede te geven. Wie een gedetailleerde beschrijving van Frankrijk's noordelijk frontier, en van de Maas- en Sambrelinie nog wenscht, om daarop zijne overtuiging te gronden, moeten wij wel verwijzen naar den berg van geschriften over dat onderwerp, en bevelen wij vooral de lezing van «La Belgique Militaire» van '88 en '89 ten zeerste aan; terwijl wij er nog bij kunnen noemen de in onzen «Militairen Spectator» van Februari en Maart '88 gevoerde pleidooien door den Sprokkelaar, naar aanleiding van de door den generaal Knoop, omtrent de Maas- en Sambrelinie geuite meening; met welke Spectator-artikelen het «Journal de Bruxelles» niet minder instemming betuigde, dan «La Belgique Militaire», en verklaarde: «que décidément cette fois, pour les Belges, la lumière venait du Nord.»

Zooveel is zeker, België heeft door het scheppen van die belangrijke grensstelling getoond, te willen breken met wat wij wel eens elders genoemd hebben: «la stratégie de la peur ou de la chambre à coucher»; waarmede wij bedoelden, het tot voor eenige jaren bij onze bureu en bij ons te veel op den voorgrond tredende voornemen, om zich bij de eerste schending van grondgebied toch maar zoo gauw mogelijk op te sluiten, respectievelijk in de vesting Holland en in Antwerpen; in de slaapkamers dus, de trap barrikadeerende, tuin en voorhuis, kelders en voorraad onbetwist aan de inbrekers overlatende. Eene strategie, waarvan de schrijver der merkwaardige, aan koninklijke inspiratie toegeschreven brochure «La Belgique actuelle, au point de vue commercial, colonial et militaire», met zooveel juistheid zegt:

«Cette nécessité stratégique et politique (het krachtig bezetten van de Maas- en Sambrelinie) ne sera contestée que par ceux

qui s'imaginent que l'armée Belge ne doit ou ne peut combattre que dans des positions rapprochées d'Anvers. Si, en présence des *devoirs que lui impose la défense de la neutralité*, cette armée s'attribuait un rôle aussi pusillanime, ou si, retirée dans sa grande position militaire, elle attendait, pour prendre parti en faveur de l'un des belligérants, que l'autre eut montré son infériorité, le pays serait perdu, car ayant manqué au premier de ses devoirs, qui est d'empêcher ou de retarder l'invasion, il cesserait d'avoir droit à une existence autonome.»

Dien wenk mogen wij ook wel wat ter harte nemen. Door het verbeteren hunner Maas- en Sambre-linie hebben thans de Belgen bewezen, dat zij het onderscheid hebben leeren begripen, dat er gelegen is tusschen verdediging tegen een directe bedreiging van het nationaal bestaan, tegen een aanval, die den ondergang van den kleinen staat, het vernietigen van zijn weerstandsvermogen ten doel heeft, en den plicht die op kleine neutrale staten rust, om bij oorlog tusschen twee grootere mogendheden, de onschendbaarheid van hun grondgebied te handhaven: «par tous les moyens en leur pouvoir,» zooals de eisch luidde, die in '70, en door Frankrijk, en door Duitschland, met alle diplomatieke courtoisie aan België en ook aan Nederland werd gesteld.

Tijdens den slag van Sedan heeft het Belgische leger getoond, dat het bereid was zich waardig en ernstig van die taak te kwijten, en die houding heeft toen wel degelijk het grondgebied tegen schending gevrijwaard. Het is overbekend, hoe in het Fransche hoofdkwartier een oogenblik het voornemen ernstig in beraad werd genomen, om door overgang op Belgisch grondgebied, een nadeeligen veldslag te ontwijken; hoe dat voornemen werd opgegeven, toen men de wetenschap had, dat het Belgische veldleger vast besloten had, zich niet over het lijf te laten loopen. Ik weet nit goede bron, dat ook in '86, ten gevolge der toen meer en meer dreigende bekende grensincidenten, dezelfde vraag van zoeven door de Duitsche en Fransche regeeringen aan België is gedaan. Of dit toen ook met ons het geval is geweest kan ik niet bevestigen, — maar 't is wel wel waarschijnlijk. Terloops

gezegd, die correcte hoffelijke wijze, van aan die beide kleine rijken te vragen, of zij tot de handhaving hunner neutraliteit in staat waren, verdiende meer waardeering, dan bijv. den Duitschers is bewezen, door de ongemotiveerde openlijke verdachtmaking die wij in de laatste jaren, bij ons te lande, nog wel eens op even onvoorzichtige als misplaatste wijze hebben hooren niten, ja tot zelfs in onze Volksvertegenwoordiging toe, naar aanleiding van zwartgekleurde denkbeeldige gevaren. Op kleine staten rust ook in vredestijd de plicht in zedelijken zin neutraal te blijven, zich te onthouden van voor den machtigen vreemde kwetsende of uittartende publicke geschriften en redevoeringen. Die onthouding is geen lafheid; ze is niet anders als geboden voorzichtigheid, die o. i. beter van vaderlandsliefde getuigt, dan een kleinhartig, ontijdig angstgeschrei, gegrond op door niets bewezen vermoedens van verraderlijke voornemens dier vreemden. Wat meer kalm, waardig bewustzijn van hun goed recht; wat meer openlijk aan den dag gelegd vertrouwen in hun kracht past aan die kleine rijken beter: «qui se fait brebis, le loup le mange.»

Maar bij dat rustig vertrouwen tegenover denkbeeldige gevaren, die ons voorgelouden worden, moeten toch en België en Nederland meer dan ooit, juist aan de landgrenzen waakzaam zijn; moeten zij scherper dan voorheen den blik voortdurend gevestigd houden, op al wat in de nabijheid dier grenzen, ook in vollen vredestijd, op militair gebied voorvalt, en waarin bij een toekomstigen oorlog, eene bedreiging voor ons zou kunnen verscholen liggen. In dit opzicht nu is de bedoeling der versterkingen van de Belgische Maas, voor ons van het hoogste gewicht. De barrière, die onze bureu tegen den machtigen indringer hebben opgeworpen, komt ook ons ten goede, Maar zij legt ons ook tevens eene ernstige verplichting op.

De meesten uwer, M. H., zullen zich zeker wel herinneren, hoe, nu twee jaren geleden, naar aanleiding van de Maas- en Sambre-versterkingen, Mevrouw Juliette Adam, de begaafde redactrice van de «Nouvelle Revue», tot de Belgische regeering, of liever tot het hoofd van den Staat, eene beschuldiging richtte, zóó ernstig en zóó verrassend tevens, dat zij zoowel in

Frankrijk als in België, groote sensatie teweegbracht, en in de pers en in staatkundige en militaire kringen, een heftige polemiek uitlokte. En geen wonder. Immers België's souverain werd door de gevierde schrijfster van niet minder beschuldigd, dan van het aangaan eener geheime overeenkomst met de Duitsche regcering, waarbij in geval van een nieuwen Fransch-Duitschen krijg, aan de legers van laatstgenoemd rijk de vrije doortocht over Belgisch grondgebied zou worden toegestaan. Hierdoor zou niet alleen voor een inval in noordelijk Frankrijk de Maaslinie door de Duitschers westelijk worden omgetrokken, maar zelfs die Belgische grensstelling, als een vooruitgeschoven operatiebasis, en als een slagboom tegen offensieve handelingen van Fransche zijde worden benut. Hoe onwaarschijnlijk het ook mocht heeten, dat een constitutioneel vorst, buiten medeweten der raadslieden van de Kroon, en van de Volksvertegenwoordiging, tot een verbintenis zou zijn overgegaan, welke in strijd met de beginselen van volkenrecht en neutraliteit, het Belgische volk in geval van oorlog, voor een ongehoord fait accompli zou plaatsen, — een volk, dat juist ten koste van zooveel millioenen, zich betere waarborgen voor zijn onschendbaarheid zou hebben trachten te verzekeren, — toch verklaarde Juliette Adam pertinent, dat zij aan betrouwbare bron, — zij heriep zich o. a. op onthullingen door Paul Vasili gedaan — hare zware beschuldiging ontleende. Zij had de copie dier geheime overeenkomst gezien, «ce qui s'appelle de ses yeux vu»; zij tartte den koning hare bewering te weerleggen, en heriep zich zelfs op het medeweten van hoogere Belgische stafofficieren, die zij echter niet noemde, — et pour cause, willen wij hopen.

Dat Koning Leopold niet persoonlijk een hem aldus toegeworpen handschoen opnam, is begrijpelijk. Vorsten zijn niet gewoon, zich tegenover gewone stervelingen te verantwoorden; en dat vorstelijk stilzwijgen bewijst alzoo nog weinig voor de bewering van Mevrouw Adam. Doch hoewel wij dus die vage ongestaafde beschuldiging vooralsnog ongegrond achten, zijn toch de apocryphe onthullingen van deze schrijfster voor ons niet van gewicht ontbloot, vermits zij ons de oogen openen voor een gevaar, dat niet denkbeeldig kan genoemd worden.

Mevrouw Adam is geen gewone bas-blen, aan wier schrijverij men geene waarde behoeft te hechten. Hare sinds jaren voortgezette: »lettres sur la politique extérieure», zijn weliswaar, als het Duitschland en vooral de staatkunde van zijn grooten kanselier geldt, te heftig; hare gloeiende vaderlandsliefde sleept haar dan dikwerf tot in het onredelijke toe mede. Doch hare geschriften getuigen niettemin van een buitengewoon helder inzicht in staatkundige — en zelfs strategische zaken, zooals men maar zelden bij een vrouw ontmoet. Zij heeft daarbij klaarblijkelijk ook een ruimen kring van degelijke diplomatieke relaties. Maar bij dat alles, heeft zij naast vele gaven van hare naamgenooten de eerste Mevrouw Adam, ook de haar geslacht eigene kleine gebreken geërfd. Zij is vrouw en Française, twee redenen om het met geographische nauwkeurigheid, zoo streng niet te nemen.

Dat zij als patriotieke verdedigster van haar vernederd Vaderland, verbitterd over het isolement, waarin het zich in de laatste jaren in Europa bevindt, hare landgenooten en de bureu, op wier onzijdigheid in geval van oorlog, men het recht heeft te rekenen, tracht aan te toonen, dat die Maas- en Sambrestelling, wél een barrière tegen Frankrijk, niet evenzoo tegen Duitschland vormt; dat dus die zoogenaamde neutraliteit van België, voor Frankrijk slechts een verraderlijke geruststelling zijn zou, dat is haar te vergeven niet alleen, maar daarin is waarheid gelegen. Want inderdaad, die barrière, — zooals zij daar thans ligt, houdt geen Duitsche legers tegen, die, — zij het dan met of zonder toestemming van de Belgische regering, hunne operatielijn over België zouden nemen, en bijv. van de hoofdspoorwegverbinding Dusseldorp—Roermond—St. Trond—Charleroi—Chimay, zouden gebruik maken, om de linie in den rug te komen, en zodoende ongehinderd het zwakkere gedeelte van Frankrijks noordelijke grens, de zoogenaamde trouée van Mauberge, de basis van den driehoek tusschen Sambre en Maas, die Namen tot top heeft, te bereiken.

Tot zoover zien wij in hare beschouwingen slechts een zeer te rechtvaardigen waarschuwing, aan hare landgenooten en aan de Belgen gericht. Maar nu begint zij daarbij den geographischen

flater, om dat violeeren van neutraal gebied, dat overschrijden van de Maas bij Roermond, den Belgischen Koning te verwijten, over het hoofd ziende dat die plaats gelegen is op Neêrlands grondgebied, en dat dus niet alleen de Belgen, maar ook wij zouden moeten getreden zijn »dans ce noir complot". Die vergissing geeft nu wel geen hoogen dunk misschien van de degelijkheid der geographische kennis van Mevr. Adam, maar hare mededeeling is toch wel der moeite waard, om ook door ons overwogen te worden.

Het kleine plaatsje Dalheim, — het duitsche douanestation voorbij Roermond, zou, — beweert zij, — in de laatste jaren ongemerkt herschapen zijn, tot een thans duidelijk te herkennen militair concentratiepunt, met een dertigtal rangeerlijnen, met perrons voor in- en uitlading van paarden, gescht en voertuigen; met voor militair doel ingerichte loodsen en magazijnen.

Ook te dier zake beroept zij zich op plaatselijke verkenningen van Belgische stafofficieren; en hoewel nu van Duitse zijde beweerd wordt, dat wij hier met een zeer verklaarbare uitbreiding, van een in belang toegenomen grensstation te doen hebben, te ontkennen valt het niet, dat in de aanwezigheid van dit zeer goed mogelijke concentratiepunt, zoo dicht bij een hoofdaeces over de Maas, *op ons grondgebied*, te eeniger tijd voor ons een gevaar kan gelegen zijn. Men verzamelt zich niet vlak voor een muur, juist bij een doorgang, om hem daarna op een verwijderd punt te gaan overklommen.

Hier is dus onzes inziens wel degelijk een niet denkbeeldig gevaar aanwezig, in die bij Roermond op ons grondgebied overgaande operatielijn, die de Maas- en Sambrelinie omtrekt, en die zeker, uit een zuiver krijgskundig oogpunt, meer dan eenige andere vooral voor den Duitscher gewild zou zijn. Wij laten voor 't oogenblik de Duitse militaire emplacements te Rothe-erde, bij Aken, op wier bestaan wij reeds een vijftal jaren geleden de aandacht vestigden, en die de lijn Herbetal—Luik—Namen beheerschen, rusten; evenals de ook door Mevr. Adam gesignaleerde nieuwe spoorwegverbinding van St. Vith, naar Trois-Vierges in Luxemburg, die evenzoo van een verdacht strategisch karakter zijn; doch die ons minder direct be-

dreigen. Maar in het algemeen is het daar langs die zuidelijke tong van ons land niet pluis.

Wij wenschen volstrekt niet mede te gaan met de liefhebbers van het: «*Se créer des monstres pour le plaisir de les combattre*»; wij denken niet aan een ongehoord schandelijke volkenrechtschending, *in vollen vrede*, zooals men ons heeft willen voorhouden. Wij hebben nog wel zooveel vertrouwen in de staatkundige eerlijkheid onzer oostelijke bureu, dat zij ons niet op zulke verraderlijke rooverswijze op het lijf zullen vallen. Maar de toestand bij het nitbreken van een' nieuwen oorlog, zal misschien Duitschland en Frankrijk niet meer veroorloven, zoo gracieuselijk als in 1870, eerst ons goedvinden te vragen. De strategische verhouding tusschen die beide rijken is door de evenwijdig aan elkander opgeworpen rensachtige versterkingen zoozeer veranderd, dat het «nood breekt wet» in de toekomst wel eens onze bureu in de verleiding zou kunnen brengen, desnoods ook zonder onze toestemming, van die gewenschte operatielijne te willen gebruik maken. En bij het verzaken van onzen plicht, om daartegen te protesteeren, met nog iets anders als groote woorden en *schijnvertooning*, d. w. z. door dat gat in den muur onvoldoende te stoppen, zouden wij aan onzen neutraliteitsplicht te kort hebben gedaan, en daarmee al dadelijk in den dans betrokken zijn. Een dans waarvan de kleintjes dan doorgaans de violen betalen. Zelfs in zijn tuin is niemand op het bezoek van een paar vechtende groote bulhonden gesteld. Neutraliteitshandhaving eischt veel meer dan onthouding; met een negatieve gedragslijn slechts aan te nemen, kunnen wij niet volstaan. Ja, wij zijn de meening toegedaan, dat aan de Limburgsche Maas, de meest kwetsbare plekken voor ons rustig voortbestaan, moeten gezocht worden. Wij vinden daarom die punt van Limburg, die zoo en flèche, tusschen twee vreemde staten gedrongen, vooruitspringt, tot in het drukst internationaal verkeer, in de nabijheid van belangrijke handels- en industriesteden en groote garnizoensplaatsen; in dagelijksche aanraking met vreemden; in de buurt van gewichtige hoofd-spoorwegknoopen; wij vinden, — zeggen we — dat die punt van ons land ons belangrijker moest toeschijnen voor ons volksbestaan,

dan de punt van Sumatra, waarop in de laatste jaren onze aandacht zooveel meer gericht was.

Wel zijn wij er van overtuigd, dat ons legerbestuur het gevaarlijke van die excentrische ligging van ons Limburg inzielt; dat het wel niet zoo nalatig is, wat zijn plicht van waakzaamheid betreft, als door sommigen maar klakkeloos, zonder eenig bewijs, aan het publiek wordt voorgehouden. Dat legerbestuur is niet verplicht openlijk rekenschap te geven van zijn stillen voorbereidenden arbeid op dit gebied, in vreedstijd. Het zou zelfs onverstandig doen, indien het zich door zulke vage aantijgingen liet verleiden tot onthullingen, die niet voor openbaarheid bestemd zijn. Maar toch betreuren wij het, dat wij van lieverlede, die uit een krijgskundig oogpunt zoo interessante provincie, ook *in vreedstijd* zoo grootendeels van troepen zijn gaan ontblooten. En dat ook nog om andere als strategische redenen.

Er is wellicht geen onzer gewesten, dat zoozeer afwijkt van het algemeen karakter van ons land, en welks bevolking minder affiniteit met die der overige provinciën aanwijst als juist Limburg. Gewoonten, zeden, volkstaal, overheerschende godsdienst, nijverheid vooral, toonen in het bijzonder in het zuiden van die provincie, merkbare verschilpunten aan, met de overige bevolking des lands. Eerst sedert een halve eeuw is de band hechter geworden, waarmede Limburg aan ons verbonden is. Daartoe heeft zeer zeker niet weinig bijgedragen de aanwezigheid gedurende een lange reeks van jaren, van betrekkelijk sterke garnizoenen, in de Limburgsche steden, vooral in de zoo zuidelijk liggende hoofdplaats. De met den dag toenemende meer innige aanraking, die daaruit is ontstaan tusschen het volk van Limburg en, als ik het zoo noemen mag, het meer noordsche element; de populariteit die daardoor ons leger bij de bevolking, — de officier bij de hoogere klassen, de onder-officier en de soldaat, bij de kleine burgerij — heeft gewonnen, hebben ongetwijfeld weldadig op dien band gewerkt. «Onbekend maakt onbemind», gold ook hier. De Hollandsche officier, de burgerambtenaar uit het noorden, door huwelijk in de familiekringen der Limburgers opgenomen; de uit andere provinciën

komende gehuwde officieren, die zich met hunne gezinnen voor jaren in Limburg moesten vestigen, wier kinderen met die der Limburgers opgroeiden; de daaruit voortvloeiende duizenden punten van steeds toenemend contact, hebben er toe meêgewerkt, om die bevolking te maken, wat zij thans is: innig vereend in vaderlandsliefde met hare noordelijke broeders. Maar het nationaliteitsgevoel heeft een eigenaardige overeenkomst met electriciteit: zij ontladen zich beide in de punten, en trekken ook daar het gemakkelijkst vreemde stroomen aan.

Is het nu wel uit een oogpunt van inwendige staatkunde beleidvol geweest, dat wij in de laatste jaren steeds meer en meer dien noordelijken invloed zijn gaan verzwakken, die daar zoo gewenscht is, om tegenwicht te maken, aan andere, welke misschien na verloop van tijd te exclusief, te overheerschend zouden kunnen worden. Uit Limburgs hoofdplaats is tegelijk met tal van rechterlijke ambtenaren ook een groot gedeelte van het garnizoen verdwenen, dat eerlang nog verder zal insmelten. Waar men vroeger behalve een volledig regiment infanterie, nog andere wapens zag, die in de plaats die opgewekte militaire beweging aanbrachten, welke een cachet van levendigheid aan iedere groote garnizoensplaats geeft, daar zal spoedig nog maar een luttel troepje infanterie overblijven, om ons leger te vertegenwoordigen bij Duitscher, Belg, Franschman, die deze belangrijke industriestad zoo menigvuldig bezoeken. Het sterke garnizoen van Maastricht, — ik heb dat jaren lang met vol-doening bijgewoond — het maakte een goeden indruk op Deutsche officieren uit Aken, of Belgische uit Luik, als zij in de zomermaanden vooral onze alsdan redelijk sterke vier bataljons, musique en tête zagen nitrukken. Zoudt ge denken dat het niet goed werkt naar buiten? Want wat men ook zegge van vreemde troepen, de onze mogen best gezien worden; ja van nabij gezien zelfs beter dan de meeste vreemde. En onze Limburgers zijn onze slechtste soldaten niet. Dat toonden ze wel in '70, toen in drie dagen tijds het regiment gereed stond naar de grenzen te trekken, en geen man, — neen ik overdrijf niet — geen man in de gelederen ontbrak. Maar ook dat kwam juist daardoor, dat ze opgeroepen werden in «hun Maastricht»,

daar hun oude officieren en onderofficieren terugvonden, die zij kenden, die hunne volkstaal hadden leeren spreken. En eenmaal onder het vaandel, en los van het burgerlijke leven en de betrekkingen, — juist dat moeilijke eerste oogenblik bij mobilisatie overwonnen — gingen ze blijmoedig naar welke bestemming ook. — Zou het te gewaagd zijn te beweren, dat die trouwe opkomst der Limburgers, beter verzekerd was, toen een gansch regiment zich in hun midden bevond, dan thans. Zou de verleiding, zou de gelegenheid om zich te onttrekken of te talmen, nu niet grooter zijn dan voorheen. En ligt er niet in dat angstig reeds in vreedestijd verlaten van die uit een militair historisch oogpunt voor ons merkwaardige plaats, niet iets van die «Stratégie de la peur», waarop ik straks doelde, en die zoo openlijk aan den dag gelegd, toch niet strekken kan, om ook aan de bevolking vertrouwen in onze kracht te schenken.

Bovendien Maastricht was altijd, wat men noemt, een goed garnizoen. Niet alleen is de militair daar sympathiek aan de bevolking, het materieele leven daar goed voor onzen soldaat, en de plaats gezond; maar over oefeningsterreinen had men daar nooit te klagen. Daar kon de officier voor zijn taktische vorming, ook eens wat anders zien, dan onze meestal vlakke lage terreinen. O, ik weet wel, gij gaat mij wijzen, op onze voor «'t Polderland» bestemde troepen. Over dat lieu commun van dat geheimzinnig polderland, dat naarmate van de behoefte gebruikt wordt, dan eens als excuus voor lagere eischen, dan weer als argument voor hoogere, daarover spreek ik later nog wel. Wij achten het een voordeel, dat we ook eens onzen troep, op anderen bodem, dan dien van 't alluviale landschap kunnen oefenen. En voor den jongen, uit het noorden herkomstigen, officier, was het een weldaad, om waar het reizen in het buitenland maar enkelen bevoorrechten is gegeven, toch ook eens «dans les prix doux», een kijkje te kunnen nemen buiten onze grenzen; te Luik, te Aken, te Verviers, te Spa. Die kijkjes doen de oogen opengaan, en verruimen den blik beter, dan een langjarig leven van sleur in zoo menig klein garnizoen. Hoe menig onzer jonge officieren heeft na eenige jaren ver-

blijf te Maastricht niet wat meer gemak in het gebruik van Fransch en Duitsch opgedaan, dan hij zich elders zou hebben kunnen eigen maken. Ook dat zijn voordeelen. De algemeene beschaving, het vernis van cosmopolitisme zijn toch zeker in onzen tijd, ook bij het officierskorps als een eigenschap te beschouwen.

Zie, om dat alles, en wij zouden er nog meer aan toe kunnen voegen, zagen wij met leedwezen, die grensprovincie meer en meer militair verlaten. Met één pennestreek trekt men een garnizoen uit een plaats terug; met een andere pennestreek is het er wel weer in te brengen. Maar eenmaal verloren invloeden, neen die zijn niet zoo gemakkelijk herwonnen. Ga dat maar zien in de grensprovinciën van sommige andere rijken.

Maar ter wille immers van ons zoogenaamd geconcentreerd verdedigingsstelsel, ter wille juist van de verzekerde mobilisatie, is dat verlaten van Zuid-Limburg geschied, zult ge mij zeggen. Ja, dat weet ik wel; 't ligt wat ver van de slaapkamer. Maar als wij ten slotte daarheen moeten voor onze verdediging; ik meen voor het hardnekkig tot den laatsten man opofferen, aan het «Je maintiendrai», naar de grenzen moeten wij voor de eerlijke, waardige handhaving onzer neutraliteit. Daar roept ons dan een onafwijsbare plicht, en de eisch om ons daarvan ernstig te kwijten, zal ons veel eerder gesteld worden, dan een duel à mort.

Eerst na het waardig volbrengen van dien plicht, zal er bij ons van Amsterdam, even als bij de Belgen van Antwerpen sprake mogen zijn.

Ja, maar hoe komt ge dan nog tijdig in die gebarricadeerde slaapkamer, als ge u aan 't hek van uw erf met de inbrekers inlaat?

Och dat hek is zoo onbeduidend niet, en de inbrekers zijn zoo wonderbaarlijk vlug nog niet, «quoi qu'on en dise» dat wij hals over kop de trappen op moeten vluchten. Er is een middenweg, ook hier de guldenweg: en de eerste plicht, moet ook het eerst volbracht.

Men heeft onze Limburgsche Maas wel wat miskend, waar men doorgaans beweerde, dat zij niets beduidt als verdedigings-

lijn. Dat is overdrijving; ze is geen midden-Rijn, geen Donau, geen Waal zeer zeker, en voor een hardnekkige verdediging is ze niet geschikt. Maar zoo ze de trotsche breedte dier even-genoemde stroomen mist, ze is een capricieuse, zeer verraderlijke rivier; heden bijna doorwaadlaar, maar morgen gezwollen en onstuimig. Juist daarom voor den indringer kwaadaardig dewijl ze hem teleurstellingen kan baren.

En die zoozeer gevreesde uhlaan! och als de overgangspunten hem ontbreken, als wij die deuren goed afgesloten hebben, dan springt hij de Maas niet over. En er is schromelijke overdrijving in de zwartgallige bewering, die in ons land zoo dikwerf is verkondigd, van de fabelachtige snelheid en de wonderbaarlijke verrassing, waarmede ongemobiliseerde afdeelingen uit de drie wapens bestaande, ons op het lijf kunnen vallen. Vooral bij schending van grondgebied, waarbij men niet even als bij een erkenden toestand van oorlog, volgens de begrippen van het hedendaagsche oorlogsrecht, rekenen mag, op onthouding, en tegen betaling, op de hulpmiddelen, van de bevolking, zal wel geen mogendheid er licht toe overgaan, ongemobiliseerde, d. i. onvolledig toegeruste afdeelingen een vreemd land in te zenden, vooral niet als die troepen, nog veel verder moeten. In een oorlog met Frankrijk zal Duitschland zeker niet tot operatiën overgaan alvorens de mobilisatie van zijn leger, en de concentratie daarvan te hebben voltooid. Volgens Brialmont zouden daartoe in het gunstigste geval, thans nog een tiental dagen noodig zijn, nadat de mobilisatie-order zou zijn uitgegeven. In 1870 verliepen, met de mobilisatie en concentratie zelfs 18 dagen. Veilig kunnen wij aannemen, dat om ons een *gemobiliseerd* legerkorps in Limburg op het lijf te jagen, de Duitschers een 8-tal dagen zouden behoeven.

Bovendien onze regeering zal ons wel tijdiger dan voorheen mobiliseeren; ze zal niet wachten tot een oorlog in onze nabijheid is uitgebarsten; ja we hopen en gelooven, dat wij op den dag van zoodanige vredebreuk reeds lang aan de grenzen zullen staan. Men zal ons daarheen wel zenden, wanneer politieke verwickelingen, — ook al gaan ze ons niet direct aan — een zoodanig veroutrustend karakter aannemen, dat daaruit een

oorlog voortvloeien kan. Zeker zou Nederland, met het oog hierop verstandig doen, minstens een paar militaire attachés in den vreemde te hebben. Die zijn de beste voelhorens.

De civiele diplomaat kan men omtrent troepenconcentratie en andere militaire voorbereidingen, nog wel wat op den mouw spelden. De militaire zendeling, weet nit details van uitrusting, munitievoorziening, bevelen omtrent materiëel enz., wel te herkennen, of het maar oefening, maar vertoon, of wel ernst is.

Ja, wij kunnen ons zeer goed voorstellen, dat wij wellicht eens om niet gemobiliseerd worden. En met zulke geboden voortvarendheid, kan het hek van ons erf, al dadelijk vrij goed bewaakt, — wij spreken niet van blijvend verdedigd — worden.

Wanneer wij de oostelijke Limburgsche grens zeer actief doen bewaken door liefst wat meer Cavalerie, dan die vermoedelijk nu daarvoor is aangewezen; wanneer wij achter de Limburgsche Maas, waarvan de overgangen, tot onmiddellijke vernieling voorbereid zijn, nadat onze vooruitgeschoven Cavalerie voor overmacht wijkende op onzen oever zou zijn teruggegaan, een twaalfstal bataljons, gesteund door de daarbij behoorende veldbatterijen opgesteld hebben, — en de teruggegangene Cavalerie met de daaraan toegevoegde rijdende artil. kan achter de Maas alweer een handje meehelpen; — wanneer wij dan ook nog zullen kunnen rekenen, op de hulp van enkele daar tehuis behoorende afdeelingen schutterij, of wat die wapenmacht in de toekomst vervangt, en van nog andere te utilisceeren krachten der bevolking voor bewaking en het verstrekken van gegevens omtrent den vijand, dan kunnen wij achter die natuurlijke demarcatielijn, in het volle bewustzijn van ons goed recht en van onzen plicht, die voorloopers der invasie gerust afwachten. Maar daartoe dient de groote kern dier troepen ook in vredes-tijd daar te leven, en niet hals over kop daar aan te komen. Want grondige bekendheid met het terrein en de bevolking zijn dan in ons spel machtige troeven. Te willen rekenen in de eerste plaats op landweertroepen, zooals in de toelichtingen op de ontworpen nieuwe legerwet wordt voorgesteld, achten we al zeer bedenkelijk. De taak, die zij aan de grenzen zouden te ver-

vullen hebben, eischt van officieren en kader veel meer beleid en kennis van de oorlogsgebruiken, veel meer takt en zelfstandigheid dan de eenmaal feitelijk ingetreden oorlogstoestand, en 't zou dus zeer zeker niet oordeelkundig zijn, die moeilijke taak het eerst toe te vertrouwen aan troepen, die uit den aard der zaak, aanvankelijk niet voor optreden in eerste linie bestemd zijn; 't geldt hier geen cordon tegen verspreiding van veepest; de roekeloosheid of onhandigheid van een zeer subaltern aanvoerder kan ons bij neutraliteits-handhaving schromelijke gevolgen op den hals halen.

Wij Hollanders zijn wel wat verwend, geloof ik, op het stuk van verdedigings- en demarcatieliniën. 't Heeft allen schijn alsof wij alleen achter schier onoverkomelijke hindernissen willen standhouden. Dat behoeft toch, hopen we, nog niet. Waar anderen wel achter Moezel, Sarre en Lauter; waar de Belgen wel achter Maas, Rupel, Nethe en Dyle nog durven te staan, daar zouden wij zoo hard van onze Maas moeten weggloopen, bang maar dat wij niet tijdig vóór den indringer in huis zouden kunnen komen. Maar die weinig waardige vrees is zelfs ongegrond. Wij kunnen, na onzen plicht ernstig aan de grenzen volbracht te hebben, nog zeer goed weggkomen; bij genoegzame waakzaamheid en goed verzekerde gemeenschapsmiddelen, waardoor wij tijdig van 's vijands vorderingen op ieder punt kunnen worden onderricht, kan onze terugtochtsweg altijd korter blijven, dan de aanvalsweg van den te zeer overmachtigen indringer.

In zulk een toestand zullen zeer zeker de Belgen het ons niet euvel duiden, indien misschien eens een fractie onzer zuidelijkste bewakingstroepen in het ergste geval, om niet afgesneden te worden, een oogenblik op België's grondgebied overging, om over Eindhoven of Breda in veiligheid te komen.

Bij verdediging van kleine en middelbare rivieren, — altijd een tijdelijke verdediging immers, — leert ons de theorie, dat de verdedigende macht niet langs den oever wordt versnipperd; maar dat de overgangspunten tegen een eersten aanloop worden bewaakt en beschermd, en daar achter op ongeveer gelijke afstanden dier punten reserven worden opgesteld, die bij actieve bewaking, tijdig op een bedreigd punt kunnen aankomen. Houdt

men ons voor, dat wij door schijnbewegingen kunnen worden misleid, dan vragen wij of wij dat gevaar niet evenzeer loopen aan de kust, ja nog veel meer. En toch passen wij daar volkomen hetzelfde procédé toe. Een landing staat in dit opzicht geheel gelijk met een overgang der rivier op een niet verwacht punt, met dat verschil, dat het terrein op den vijandelijken rivieroever oneindig beter is te observeeren; een vloot beweegt zich sneller, en kan zich beter aan de waarneming onttrekken dan een legerafdeeling, en het slaan of herstellen van bruggen onder vuur is zeker al niet gemakkelijker dan landen. Ik wil niet dat wij ons aan de Maas, tot den laatsten man doodvechten; dat behoeft niet; ik wil alleen, dat wij flink den vreemde daar den pas doen markeeren, hem den lust benemen maar te doen of hij daar thuis was. Ik wil hem zoo min mogelijk van onze hulpmiddelen, vooral die in klinkende munt afstaan; zoolang mogelijk onze grensbevolking gelegenheid geven, uit de handen dier ongenooide gasten te redden, wat nog te redden is, en daarmee die bevolking vertrouwen en energie inprenten. Ik wil vooral *tijd* winnen en *ruimte*, om het voor een eventueelen bondgenoot, een niet al te ondankbare taak te maken, om ons een hand toe te steken.

En dat alles kunnen wij wel, en dat zal het volkenrecht-schendend initiatief vrij wat meer temperen, dan dat wij het hek van ons erf onvoldoende sluiten, die sluiting tot een schijnvertooning terug brengen. Ook hier maakt de gelegenheid den dief.

Ik wensch voor dat doel onze gesloopte Maasvestingen niet weér uit hare asch te zien verrijzen. Maar *veldtroepen*, kunnen tegen *veldtroepen*, desnoods ook in *veldwerken*, voor geruimen tijd nog steun vinden. En zoodanige veldwerken kunnen althans in vredestijd, zoo niet aangelegd, of zelfs maar voorbereid, dan toch ontworpen zijn. Wij kunnen behalve bij de overgangen, aan onzen Maasoevers de punten vrij beslist in vredestijd aangeven, die tot een tijdelijk vasthouden van die demarcatieline het meest kunnen bijdragen. De geographische toestanden beheerschen immers de strategie, meer dan andere invloeden. Bergketenen en rivieren, zullen door alle eeuwen heen een rol spelen in de oorlogsvoering, afgescheiden van wapenvooruitgang.

Wij hebben kunnen decreteeren, dat Maastricht, Roermond en Venloo geen vestingen meer zijn zonden; wij kunnen niet evenzoo bepalen, dat die plaatsen geen strategische punten meer uitmaken. In verband met het spoorwegnet van West-Europa, zijn ze het meer dan ooit. Dat kunnen wij uit zuinigheid of angst niet veranderen.

En dat bedoelde ik vooral, toen ik hiervoren zeide, dat de Maas- en Sambrelinie ook voor ons een weldaad was, doch dat ze ons ook een verplichting oplegde: de wederkeerige verplichting van goede buren. Als mijn buurman, met wien ik in goede verstandhouding leef, zijn lek met zooveel kosten verbetert, met het oog op inbrekers, die ook ons steeds bedreigen; als hij mij dus daarmee helpt, is het dan als goede buur gehandeld, dat wij ons erf zoo slecht zouden bewaken en beveiligen, dat zij daarover vrij, ongedeed en gemakkelijk toch bij hem kunnen binnendringen. Neen, tegen dat steeds dreigend gemeenschappelijk gevaar, moet ook gemeenschappelijk gewaakt worden. En niets belet zoodanig in vreedstijd voorbereid samenwerken. Niet door geruchtmakende, ergernis gevende traktaten, maar door een stillen preparatoiren arbeid van ons legerbestuur, in overleg met dat van België. Ik zeg niet te veel als ik beweer, dat in hoogstens een zestal dagen een Belgisch veldleger van circa 70,000 man aan de grenzen staan kan. België houdt er niet, evenals wij, ondanks onze uitgestrekte te bewaken grenzen, een onzinnig zwakke ruitery op na. Wij tellen daar acht regimenten van dat wapen, dat juist in de eerste dagen zulke onschatbare diensten bewijst. In dienzelfden tijd kunnen zeer zeker een 20,000 man van ons veldleger achter de Limburgsche Maas zijn opgesteld. Worden de plannen der regeering tot wet verheven, dan kan die macht, bij tijdige mobilisatie, nog beduidend sterker zijn. Dat wordt te saam genomen een krachtig argument, dat door een hoopje uhlanen en zelfs door in der haast voornitgezonden afdeelingen uit de drie wapens, zoo maar niet voetstoots wordt opgeruimd. Maar wij moeten weten, tot hoever zich die Belgische troepen noordelijk uitbreiden, want er moet geen te groot gat in den muur zijn. Wij moeten eene gewenschte aansluiting verzeeken en daarvoor steunpunten aanleggen of althans voorbereiden.

Die handelwijze lijkt mij verstandiger en waardiger tevens en meer in overeenstemming met ons historisch verleden en ons volkskarakter, dan, zooals ons door sommigen wordt voorggehouden, ons den sterkste der strijdenden in de armen te werpen. Afgescheiden van het minder edele van die opvatting, kan men zich deerlijk vergissen.

Meermalen hebben wij met Belgische stafofficieren, zelfs van hoogen rang, die zienswijze besproken, en steeds hebben wij die door hen volkomen zien beamen. In het reeds hiervoren aangehaalde werk van den Belgischen generaal der genie De Jardin, lezen wij met betrekking tot de kansen, die België op bondgenooten heeft:

«En dehors des grandes puissances, nous avons la Hollande dont les intérêts sont entièrement liés aux nôtres, car il serait assez difficile de traverser le territoire Belge, sans violer également la neutralité de la Hollande, dans la province du Limbourg; et si à la suite d'une campagne malheureuse pour nos armes, la nationalité Belge venait à disparaître, le peuple Hollandais serait bien près de sa fin.»

Maar zult gij zeggen, *ons* legerbestuur heeft ongetwijfeld ook sinds lang dat gewichtig vraagstuk bekeken met al de aandacht, die het verdient. Is dat zoo, «tant mieux», wij hebben het recht niet, dat te ontkennen of zelfs maar te betwijfelen, omdat men er ons onkundig van liet. Maar mocht het soms nog niet, te midden van zooveel wat aan zijn zorg is toevertrouwd, in die mate overwogen zijn, als wenschelijk zou wezen, dan hopen wij, dat het bewustzijn van het gevaar, dat ons in het zuid-oosten steeds bedreigt, nog levendiger ontwaken zal. Want in dat zoozeer toegenomen gevaar, zien wij juist een der meest klemmende drangredenen voor de aanneming eener legerwet, die ons een sterker veldleger en een spoediger te gebruiken reserve zal verschaffen. Aan de Hollandsche kust en aan de Limburgsche Maas, daar liggen voor ons de meest kwetsbare plekken. Wat die kust betreft, daarover hebben wij meer dan eens en reeds voor jaren, als ons gevoelen uitgesproken:

1°. dat, vermits bij het afweren van landingen, het aankomt op *waakzaamheid* en *snelheid van troepenconcentratie op een be-*

dreigd punt, onze duinstreek zich tot die snelle samentrekking beter eigenen moet, door het bezit van tal van, zij het ook eenvoudige militaire wegen, waarlangs zelfs bij nacht infanterie niet alleen, maar ook artillerie en voertuigen in allerlei richtingen kunnen worden verplaatst. Thans dwaalt men zelfs overdag in onze duinen.

2°. dat wij in en nabij den buiten duinrand, reeds in vredes-tijd emplacements voor licht verplaatsbaar geschut (Nordenfolt kanonnen), moeten voorbereid hebben; die bieden geen schijf aan 's vijands vloot en zijn uitstekend tegen landingstroepen.

3°. dat kleine visschershaventjes, zooals de geprojecteerde van Scheveningen, zeer gewenscht zijn; zulke «ports de refuge» zijn onontbeerlijk, zegt de vice-admiraal Bourgeois, in zijn bekroond werk: «La défense des côtes et les torpilleurs», als men den torpedo-oorlog, dat redmiddel voor kleine staten, energiek wil voeren.

Aan de Noordzeekust en aan de Limburgsche Maas, maar vooral aan de laatste, daar verwachten wij voor ons veel meer het begin van oorlogs-ellenden, dan van een directen frontaanval op onzen N.-H. Waterlinie. Dit laatste toch veronderstelt een daad van agressief geweld, die door niets gerechtvaardigd is, zoolang wij kalm in ons eigen huishouden voortleven, vooral niet te veel hooi op onze vork nemen ook in onze koloniën, en ons onthouden van het in vredes-tijd onvoorzichtig in onze publieke geschriften opwekken van billijke ergernis bij onze machtige bureu, om een Hollandschen term te bezigen: «geen aanstoot geven.» Maar daarbij moeten wij ons evenmin in slaap laten wiegen, door «des vogelaars zoet gefluit.» Wij hooren het wel, dat de Duitscher beweert ons niet te begeeren. Hij heeft immers zelf havens voor zijn oorlogsvloot; hij heeft geen Amsterdam, geen Vlissingen, geen Helder noodig. 't Mocht wat, alsof onze ruime flinke débouchés aan de Noordzee, niet heel wat anders voor hem zijn zouden bij een Europeeschen oorlog, dan de gevaarlijke, gemakkelijk af te sluiten corridors van de Oostzee. Zijn nieuwe vooruitgeschoven marine-station Helgoland helpt hem wat, maar niet voldoende. De kaart van Europa spreekt hier genoeg. Uit een strategisch oogpunt *moet* hij ons

grondgebied wel begeeren. Want eerst dan zou Duitschland, even gelukkig als zijn ervijand in dit opzicht is, ook zijn flank aan zee hebben geleund. Geen front dus gemaakt alleen naar 't zuiden, zooals men ons heeft willen voorspiegelen; en evenmin front naar 't oosten alleen, maar onpartijdig en zoo krachtig mogelijk tegen een ieder het hek van ons erf bewaard. En al ging daarbij nu eens een enkele afdeeling van ons veldleger verloren; die zou dan zeker hare rente wel hebben opgebracht. Want schending van grondgebied brengt dan alleen voordeel aan, wanneer ze snel en zonder weerstand kan geschieden. De verontwaardiging van het neutraal Europa, moet tijd hebben, om voor ons van praktisch nut te kunnen wezen. Dien tijd moeten wij zelf weten te winnen.

Is dit onze opvatting omtrent het meest waarschijnlijke van onze eerste taak, bij een nieuwen grooten oorlog, in onze nabijheid, werpen wij thans een blik op het leger, dat daarvoor moet berekend zijn.

M. H.! Ik zal U heden avond geen stelsels van legerrekrutering, geen cijfers, geen organisaties voorleggen. Mij dunkt, wij hebben in den laatsten tijd reeds zoovele van die stelsels aan de markt zien brengen, dat het U als afwisseling vermoedelijk niet onwelkom wezen zal, iets anders te hooren en te overdenken te krijgen. «Trop de bien nuit» kunnen wij langzamerhand van al die hervormings-theorieën toch zeker wel gaan zeggen. De Staatscommissie, de nieuwe legerwetten zullen wij ook zooveel mogelijk laten rusten. Raadgevingen van meer dan ééne zijde heeft onze militaire pers al meer dan genoeg gegeven, met betrekking tot de groote hervormingen, die wij te wachten hebben. Het herhalen van wat al zoo dikwerf herhaald is wordt een éconrant werk, en het opwerpen van nieuwe concepties of het bestrijden van die van anderen, kan op dit oogenblik eene op veel punten toch reeds bestaande verwarring van inzichten slechts vermeerderen. Ook het nooit uitgeputte afgezaagde onderwerp van den persoonlijken dienstplicht moge voor ditmaal eens buiten beschouwing blijven. Die dienstplicht is wel veel, maar nog lang niet alles voor het leger. Wij zijn gedu-

rende eenige jaren, toen dat beginsel nog niet of liever tijdelijk niet meer op de agenda der aan de regeering voorgelegde vraagstukken voorkwam, een der meest overtuigende strijders voor die nationale zaak geweest. Aan de propaganda, destijds door den eerbiedwaardigen Voorzitter van het anti-dienstverv. bond gevoerd, namen wij toenmaals een zoo ijverig deel, dat wij in diens geschriften niet alleen op de daarin gevolgde eigenaardige wijze met een cijfer, maar met het devies «Semper paratus»: «altijd gereed» werden aangeduid. Die propaganda had echter in die dagen liever een ander arbeidsveld moeten kiezen, als hij voorkeur de groote steden. Juist van het platteland was de stille latente weêrstand 't meest te wachten, zooals later gebleken is. Even al weêr als in België. In Denemarken hebben de militaire predikers voor die zaak het beter begrepen; daar heeft men vooral de dorpschoolmeester voor de zaak weten te winnen. Niet minder dan 1050 conferenties over den persoonlijken dienstplicht zijn na 1864, door Deensche officieren, op het platteland en in de kleinere steden gehouden.

Persoonlijk waren wij dus nooit onverschillig ten opzichte van den grondslag van ons krijgswezen; en onze overtuiging, ten aanzien van de militaire en maatschappelijke voordeelen, en van het rechtvaardige der afschaffing van de plaatsvervanging, is nog steeds ongeschokt, ondanks het bombardement van bezwaren en noodkreten, waarmede de verdedigers van den persoonlijken dienstplicht zijn overstelpt geworden, toen het egoïsme van de tegenstanders ging begrijpen, dat doodzwijgen, zooals ze tot dusverre deden, het gevaar dat hen dreigde, niet meer zou kunnen bezweren. Maar wel is in de laatste jaren onze geestdrift wat getemperd, aangaande de weldaden van een invoering, die door zoovele aanhangers daarvan in deze dagen zoo verschillend wordt opgevat en voorgestaan. De persoonlijke dienstplicht is door die uiteenloopende zienswijzen omtrent de toepassing, een zaak geworden, die helaas niet meer met een «ja» of een «neen» is uit te maken. Immers sommigen brengen dien dienstplicht tot slechts een schijn van een plicht, van een opoffering terug; ja gaan daarin zoover, dat die plicht in een spel dreigt te ontaarden, tengevolge van een zoo derisoir korten

oefeningstijd, en van zulke vrijstellingen en voorrechten, dat dusdanige praktijk van de zaak mij zou toeschijnen een middel erger dan de kwaal, voor de tucht en geoefendheid in het leger, en niet minder voor de opheffing van een sociaal onrecht. Ja, wij zijn wel eens aan de goede trouw van velen dier zoogenaamde voorstanders van persoonlijken dienstplicht gaan twifelen, toen wij ontwaarden, hoe dat woord, wel eens meer als leus bij verkiezingsreclame, dan als werkelijk gemeente innige overtuiging werd vooropgezet. O, 't is zoo gemakkelijk in kiesvereenigingen, welke die leus boven aan haar programma plaatsen, te verkondigen: «Ik ben beslist voor dat beginsel,» en toch later, als het vraagstuk op de Ministerstafel is neêrgelegd en met stemmen moet worden uitgevochten, voor den dag te komen met: «Zeker, ik ben er nog altijd voor, ik neem geen woord terug van mijne voor mijne kiezers afgelegde belijdenis, want ik ben een man van vaste beginselen; maar . . . ik heb gemeend niet langer in de gelederen dan 3 of 4 maanden, «en in de stad op kamers wonen,» — ja wie weet, misschien wel buiten dienst «in burgerkleêren», zonder dat kan ik tot mijn leedwezen niet met dit ontwerp meêgaan. De schuld ligt dus niet aan mij, dat ik daaraan nu wel mijn stem onthouden moet.»

Die verschillende interpretaties van *wat* zulk een dienstplicht wel bij ons zou *kunnen* en *moeten* wezen, zijn oorzaak dat het vraagstuk niet meer duidelijk afgebakend, de strijd daarover zoo dikwerf onvruchtbaar is geworden. De persoonlijke dienstplicht in theorie kan hemelsbreed verschillen van dien in de praktijk; die der geschriften en redevoeringen buiten de Kamer, kan gelijken op dien daarbinnen, als de kogelbaan in het luchtledige op die in de ruimte. Eerst een zuivere wiskunstige lijn, wordt zij, door verschillende inwerkende krachten, wrijving en andere invloeden, belangrijk verwrongen. Die krachten en invloeden zijn hier de wrijving en de weêrstand van de Kamer. Wij wenschen daarom niet vooruit te loopen op dien op handen zijnden strijd; een strijd waaruit wij vurig hopen onze regeering te zien zegenvieren en met haar een werkelijken persoonlijken dienstplicht en niet een schijn slechts daarvan. Maar vooral bevelen wij daarbij onzen volksvertegenwoordigers deze behartigens-

waardige les aan, die de Belgische afgevaardigde Paul Devaux destijds zijnen collega's gaf :

«Je pense qu'il est des moments solennels où les partis politiques doivent, je ne dis pas se cacher ou se dissimuler, mais doivent franchement ajourner leurs dissentiments. Et, messieurs, si cela doit être, c'est surtout devant l'étranger, devant l'ennemi. Lorsqu'on discute un budget de la guerre, une organisation de l'armée, c'est devant l'étranger qu'on se trouve. On est en quelque sorte devant un ennemi éventuel, et tous les partis alors ne doivent se souvenir que d'une seule chose : c'est qu'il s'agit de la patrie commune».

«Messieurs une triste parole est tombée dans ce débat. On a dit au pays un mot que je voudrais ne pas avoir entendu, on lui a dit . . . qu'il serait impuissant à se défendre. A-t-on oublié, que ce qu'on demande au pays, ce n'est pas même la résistance que de nos jours la Pologne, la Hongrie, le Danemark ont opposée aux plus puissants états de l'Europe, c'est seulement de tenir contre l'ennemi pendant trois ou quatre semaines, jusqu'à ce que d'autres armées viennent au secours de sa neutralité violée. Et la Belgique ne serait pas capable d'un pareil effort. Pour l'accomplir, il ne faut à la Belgique qu'une seule chose, il faut le vouloir ; mais il faut que le gouvernement et les chambres le veuillent comme la nation. Il y a, messieurs, dans les nations comme dans chaque homme des instincts généreux et de mauvais instincts. Si du haut du pouvoir ou du parlement, on encourage dans la nation les instincts égoïstes, avares, découragés ou nonchalants, la nation descendra bientôt, et tout effort pourra lui paraître au dessus de ses forces ; si on vient en aide au contraire, aux sentiments généreux, la nation s'élève et devient capable de remplir sa plus noble mission. Si la Belgique restait au dessous de la sienne, soyez-en bien sûr la faute n'en serait pas à elle, mais au pouvoir et à nous, chargés de la conduire et d'exercer une haute influence sur elle.»

Zulke volksvertegenwoordigers kunnen we ook nog gebruiken. vooral in deze dagen. Doch in andere opzichten als dat der rekruteering wenschen wij heden avond ons leger te beschouwen.

De laatste maal dat in Europa een Nederlandsch leger zijn dengdzaamheid had te bewijzen, heeft het die vuurproef schitterend doorstaan. Kan de strategische leiding van onzen «tien-daagschen veldtocht», de doorbreking der Maas- en Scheldelegers onder Daine en de Ticken de Terhove door het voortvarend snel bezetten van hun concentratiepunt Diest, veilig als een goed geslaagd voorbeeld voor zulke operatiën dienen; ook de daarop gevolgde strategische handelingen getuigden van het krijgskundig doorzicht en de ervaring der mannen, die naast onzen onvergetelijken Prins van Oranje de leiding van dien veldtocht in handen hadden; d. i. in de eerste plaats van onzen toenmaligen generalen staf. Samengesteld uit een corps officieren, die meest allen de groote school van den oorlog hadden doorloopen, — en wat voor een oorlog die veldtochten in Rusland, Duitschland, Spanje en Frankrijk; tellende in hun midden de vertegenwoordigers van onze oudste geslachten, van de bloem der natie, kon het wel niet anders, of de opperleiding moest daar het stempel dragen van praktische krijgswetenschap en oorlogsontervinding, maar niet minder vooral van dat ridderlijk stoutmoedig optreden, dat in die dagen den vreemde ongeveinsden eerbied voor ons klein maar dapper leger afdwong. Ja toen op den ijzeren berg bij Leuven, de nadering werd aangekondigd van een Fransch hulpleger, dat zich als scheidsrechter tusschen de strijdenden kwam stellen, en ons een «halt, niet verder» kwam bevelen, toen ging er bij die stafofficieren in de omgeving van den Prins een rilling door de aderen, en 't is een feit dat verscheidenen onder hen, met de hand aan 't gevent, verontwaardigd over die vreemde inmenging, ondubbeltzinnig den wensch uitspraken, van ons door niemand de wet te laten stellen.

»Welnu, laten die Franschen er ook nog maar bijkomen, wij zijn nu goed aan den gang,» zoo werd daar gedacht en luide zelfs gesproken in die ridderlijke omgeving onder het kanongebulder van Leuven.

Overmoedig, zult ge zeggen, onverstandig zulk een opwekking. O! zeker dat was ze, en de rede, het kalmer inzicht hadden dan ook spoedig op die gemoedsbeweging de overhand.

Maar toch die uiting van trotsche verontwaardiging, doet die mannen eer aan. Zij verraadt den echt militairen geest, die hen bezielde, en die ook bij de verdediging van Antwerpens citadel zoo uitblonk, dat zij onzen tegenstander met hoogachting voor de dappere bezetting heeft vervuld.

In onze troepen, in de gelederen van leger, schutterijen en vrijwillige korpsen, was toen ieder van den aanvoerder tot den jongsten soldaat met dienzelfden geest beziel. En de gerechts-handelingen van dien veldtocht, hebben dan ook bij het toeschouwend Europa, een goeden dunk van dat Hollandsche leger achtergelaten. Want onze vijand, was wel jong, wat organisatie van zijn strijdkrachten betrof; maar de kern daarvan was gevormd uit oude beproefde soldaten, en aan dapperheid op het slagveld heeft het ook bij de jonge Belgische troepen niet ontbroken.

Op hoe menig gebied wij wellicht sinds dien tijd vooruitgegaan mogen zijn, toch hoed af M. H. voor onze voorgangers van die dagen. Wij zullen tevreden kunnen wezen, als wij het er evenzoo afbrengen, wanneer men ons andermaal in het strijdperk mocht oproepen.

In een halve eeuw is schier in elk opzicht dat leger zoo zeer veranderd, dat het te nauwernood nog sporen van afstamming van onze krijgsmacht uit de dagen van 1830 vertoont. En dat niet alleen in niterlijke zaken; kleeding, uitrusting, bewapening, materieel, maar zeer zeker ook in innerlijke eigenschappen en eigenaardigheden. Tegelijk met de vorderingen van techniek en krijgswetenschap, heeft ook de tijdgeest zijn invloed op dat leger uitgeoefend. Of nu die tijdgeest in alle opzichten hier weldadig heeft gewerkt, of het algemeen karakter van het leger daardoor enkel in gunstigen zin is gewijzigd, zullen wij niet trachten uit te maken. Wij zullen ons meer bepalen tot constateeren, dan wel tot beoordeelen en vooral veroordeelen.

Wat, om van anderen af te beginnen, de Hollandsche soldaat betreft, kunnen wij zeggen, dat de beroepssoldaat uit die dagen verdwenen is. Sporadisch komt hij nog voor als ordonnans, waschbaas, geëmployeerde, maar in het gelid als combattant hebben wij den ouden vrijwilliger zoo goed als verloren. Of

wij daarover nu wel of niet moeten treuren, 't is bijna overal zoo. Hoe er ook over sociale ellende en werkgebrek geklaagd wordt, in alle landen is het aantal klein geworden, van de mannen, die den soldatenstand tot een vak voor 't leven kiezen. En dat hoewel ook bij ons huisvesting, voeding, kleeding, verzorging, in één woord, beter is dan voorheen; wel is de rechtstoestand van den soldaat nog niet voldoende verzekerd, doch de behandeling is humaner en met het oog op de veel grootere inmenging van de publieke opinie en de pers in militaire zaken, voorzichtiger geworden. De kazernen van onzen tijd, zijn gaandeweg reeds zoo verbeterd, dat onze vaders zich de inrichting daarvan moeielijk zouden hebben kunnen voorstellen. Wel missen wij daarin nog soms een voor de hygiëne dringend noodige betere gelegenheid tot reiniging van 't gansche lichaam; wel gelukt het moeielijk sommige nog nit lang vervlogen tijd overgebleven oude gebouwen, zóó te moderniseeren als men zou wenschen; doch over 't algemeen geniet de soldaat van onzen tijd, veel meer materieel welzijn dan voorheen. En toch blijft de vrijwilliger weg. Zou het ook vervelender geworden zijn, met die eeuwige theorieën, en onder dat piepjonge kader. 'T is wel mogelijk. De soldaat had het vroeger rustiger, gemakkelijker dan thans. Was hij er voorheen af, wat zijne oefeningen betrof, met ééns per dag er flink uitgehaald te worden, thans zijn de oefeningsprogramma's, met zooveel nieuwe zaken, gymnastiek, schermen, hindernisbanen, en theorieën, die vroeger alleen de rekrut had aan te hooren, vervuld, dat zijn vrije uren veel meer zijn beperkt. Ja de vrees komt wel eens bij ons op, dat daaronder op den langen duur, de spreekwoordelijke netheid van den Hollandschen soldaat wel eens zou kunnen lijden.

Intusschen voor hetgeen in onzen tijd van den gewonen soldaat gevergd wordt, betreuren wij die oude vrijwilligers van vroeger niet.

Dank zij de meerdere zorg, die aan zijne intellectuele en moreele vorming wordt besteed, en vooral ook aan beter onderwijs, vóór zijne inlijving genoten, is onze milicien van heden als ontwikkeld mensch meer waard, dan die van vroeger. Ook

zijn individueele oefening is veelzijdiger en meer volmaakt. De infanterist schiet dan ook beter, de cavalerist rijdt beter, verkent beter, en is meer terreinruiter gemaakt, waardoor hij als ordonnans en op patrouille meer waarde heeft. Onze bereden artillerie, die altijd een bijzonder goeden naam had, heeft dien onder de energieke leiding, waarin dat wapen zich in de laatste jaren mocht verheugen, niet alleen gehandhaafd, maar dank zij Oldebroek, hebben de eenvoudige stukrijder en kanonnier eens wat meer kennis gemaakt met de uitwerking van hun vuurmond. Als onverwacht een concours moest plaats hebben, van batterijen van alle Europeesche legers, zou, zoowel wat uiterlijk, als deugdzzaamheid aangaat, de Nederlandsche batterij met de beste om den prijs dingen. Van onzen vestingartillerist kan men niet meer zoo collectief spreken: de kustbatterijen, de pautserforten, de torpedo's, de behandeling van zeer uiteenlopende typen van vuurmonden en affuiten, zijn oorzaak, dat zijne oefening in verschillende richting geschiedt. Doch in ieder gedeelte, staat hij zeker ver boven zijn voorganger van 30.

Maar tegenover die lichtzijde wat de waarde onzer soldaten betreft, staat toch een zwart stipje. Als hij uit de groote steden, vooral uit de handels- en industrie-centra komt, redeneert hij wel wat meer dan voorheen. Hij leest kranten, niet altijd van de gezondste voor zijn eenvoudig gemoed; hij weet tegenwoordig ook zoowat van zijn maatschappelijke rechten, die hem meer dan zijn plichten door de krant worden voorgehouden. Dat maakt de gezagvoering wel wat moeilijker dan vroeger, vooral omdat ze in eerste instantie, door zeer jong kader, ja door bijna nog kinderen soms moet worden uitgeoefend. En ook dat nauwelijks der kinderschoenen ontwassen kader, heeft op school en alweer in de dagbladen, naast veel nuttigs, toch ook nog al wat wijsneuzigheid opgedaan. In één woord, om het geheel in de onderste lagen van het leger goed te besturen, zijn in onzen tijd andere middelen noodig, dan voorheen.

De officier, van den jongsten luitenant tot den kolonel toe, moet hij dat besturen meer takt, meer voorzichtigheid, meer scrupuleuse inachtneming van die zoogenaamde rechten der minderen betrachten dan onze voorgangers. Wat men zich in

het leger van 30 veilig tegenover zijn minderen kon veroorloven, zal tegenwoordig de officier, die zijn eigen bestaan nog lief heeft, wel nalaten.

En het kader, ook dat heeft een gansch ander karakter gekregen.

De oude korporaals en onderofficieren, ook die zijn verdwenen; want het verkrijgen van een graad vereischt in onze dagen de kennis van eene hoeveelheid theoretische zaken, die voor den anderen, ongeletterden vrijwilliger van vroeger onbereikbaar zou zijn geweest. Al dat geheugenwerk vordert jonge hersens. Zij, die voor 't militie-kader in aanmerking komen, getroosten zich die inspanning ter wille van de voorrechten; de vrijwilligers om in godsnaam zoo gauw mogelijk onderofficier te worden, voorbereidende school en cursus te doorloopen, en den hoofdcursus te bereiken. In één woord, het meerendeel ziet in dien kadertijd niet anders als een kwaden tijd van overgang tot iets anders. De chevron is geen doel meer, maar middel om er te komen. Valt dat bij de zeer overvoerde markt tegen, dan zien ze zoo spoedig mogelijk maar weér uit het leger weg te komen, dikwerf om zeer nederige afmattende baantjes aan te nemen. Uit liefhebberij voor den dienst in de lagere echelons krijgen wij ze niet meer. Daarom vooral is de tijd aangebroken, dat wij ze uit een betere militie moeten trekken.

Door het vroegtijdig aangaan van een huwelijk, vooral als ze kans zien, serg.-majoor of opperwachtmeester en onder-adjutant te worden, houden wij er gelukkig nog, en van de besten. Want daar die betrekkingen tegenwoordig, — vooral ook door de betere vooruitzichten van den ouden dag, — een bevredigend burgerlijk bestaan opleveren, krijgt men daarvoor ook betere stof. Onze administratieve onderofficieren en onze adjud.-onderofficier zijn dan ook van een veel beschaafder en betrouwbaarder type dan voorheen. Zij zijn ook in de burgermaatschappij meer gezien, hunne gezinnen leven op beteren voet.

In 't algemeen trouwens heeft onze jonge onderofficier meer beschaafde manieren, dan de troupiër van vroeger en verkeert in betere burgerkringen. Maatschappelijk staat hij nu meer boven den soldaat, die nog altijd als een paria wordt behan-

deld, goed genoeg is, om bij feesten, optochten, en andere publieke gemakkelijkheden politiedienst te doen; bij ijsgang, brand, en andere algemeene calamiteiten de burgerij te helpen; maar in de oogen zelfs der kleine burgerij niet goed genoeg is, om in hare kringen te worden toegelaten; die in de groote steden om een haverklap, in zijne vrije uren, op straat wordt gerekwireerd door de politie, om eens een handje te helpen; door diezelfde politie bij conflicten doorgaans in 't ongelijk wordt gesteld, en maar dadelijk in de hoofdwacht «ingesperrt» wordt; terwijl men den burger loopen laat, omdat men daar meer last mee heeft. Kortom een misbruik van de militaire macht, dat den soldaat niet in de oogen der burgerij kan verheffen. Ja, dat zal zeer zeker een voordeel zijn van eene andere rekruteeringswijze, dat men, als in de soldatenjas ook zoons en neefjes van kamerleden zouden steken, niet meer zooveel zal hooren: «Zeg, jij daar, jong! help eens een handje mee». Ons leger is geen aanvulling voor politie, daarvoor komen onze jongens niet onder het vaandel. In dit opzicht mag men bij ons ook wel ter harte nemen, de circulaire, door den koning van België, naar aanleiding van opstootjes in Gent eenige jaren geleden uitgevaardigd: «Messieurs les généraux commandant les circonscriptions militaires, sont priés de bien vouloir se rappeler, que l'armée ne doit pas servir à rehausser l'éclat d'une fête publique; qu'elle ne doit intervenir en cas de désordre, *que dans des circonstances graves*, et seulement après que la police locale et la garde civique se sont montrées impuissantes à réprimer les troubles, et à maintenir le respect de la loi.»

Intusschen niets beheerscht meer den geest van een leger, dan het algemeen karakter van zijn officierskorps. En in dien zin is het dus vooral belangrijk na te gaan, in hoeverre zich het type van den Nederlandschen officier gewijzigd heeft: te overdenken in welke mate wij wel boven onze voorgangers van 1830 kunnen geacht worden te staan.

Wanneer er bij den mensch verband bestaat tusschen uiterlijk en innerlijk, dan is dat zeker bij den militair wel het geval, en dan zou men tot de conclusie moeten komen, dat in de laatste 20 jaren, in ons officierskorps, de sympathieën voor,

en de geest van navolging van vreemden, van richting zijn veranderd.

Tot aan 1870, zag men bij onze jongere officieren, even alweër als bij onze Belgische kameraden veelal in de tenue, de eigenaardigheden van de Fransche militaire mode nagevolgd; képis met opgewipte kleppen, wijde gebouillonneerde pantalons; zoogenaamd «à la hussarde», steeds kleiner en kleiner wordende kragen. Al die sluiksehe tenueafwijkingen, die wij van de prenten van den Malakoff of van Solferino afgekeken hadden, en die toen de cauchemar van zoo menigen korpschef uitmaakten, hebben als met een tooverslag nu Sedan plaats gemaakt, voor de pantalons «si j'y entre je n'en veux pas» van den Duitschen officier; voor zijn hooge kraag, en zijn neêrgebogen klep, alsof het met die kragen, kleppen en broeken is: «In hoc signo vinces».

Maar zonderling genoeg, die blijkbare ingenomenheid met het germaansche militaire type van onze dagen, is toch beperkt.

Zoodra het ons gemak en het buiten dienst «mijnheer zijn» geldt, willen wij er niet van weten. Onze militaire zeden wijzen immers eigenaardige verschilpunten, met die der Duitschers aan; ja wijken in menig opzicht af van de ook in andere legers gehuldigde begrippen. Terwijl bijv. de Duitsche officieren zelfs van gelijken rang elkaâr in het publiek steeds vormelijk groeten, gaan wij elkaâr soms voorbij onder een nonchalant hoofdknikje; wij Hollanders zijn over 't algemeen niet druk met den ceremoniëlen groet. Zelfs de hoogstgeplaatste Duitsche officieren, beantwoorden in het publiek den groet van den jongsten kameraad met zooveel empressement, dat deze daardoor in de oogen der burgerij wordt verheven. Nog al goed gezien, dunkt mij, want het verheffen van de onderste sport van de ladder brengt ze allen hooger. Houden wij dat wel altijd en overal in het oog. Trouwens voor ons uiterlijk prestige wordt bij ons niet altijd zóó gezorgd als in den vreemde. De minste klerk aan een ministerie heeft een beter bureau dan menig kolonel, die vier duizend man onder zijne bevelen heeft. In den vreemde hoort men in gezelschappen, salons, in het publiek de officieren steeds bij hun rang noemen; wij vinden dat minder modern; wij hooren wel in de conversatie van «professor, notaris, dokter»,

maar 't is geen bon ton van bijv. door dames «kapitein of luitenant» te hooren zeggen; die laatste titel wordt zelfs in dienst bij ons door «mijnheer» vervangen. Toch is het een zeer cervolle kwalificatie, waarom ze weggemoffeld wordt, weet ik eigenlijk niet.

Een korps-diner in burgerkleëren zou een Duitscher niet begrijpen; Franschen en Belgen evenmin. Het vóór alles «mijnheer zijn», heeft bij ons gebruiken en opvattingen meegebracht, die men elders niet aantreft. Niet zelden bijv. komt het hier voor, dat jonge officieren niet alleen, maar zelfs kadetten, adelhorsten, cursus-onderofficieren, slechts schoorvoetend hunne superieuren den militairen groet brengen, omdat ze in gezelschap van dames zijn, ook al weet die superieur in de verste verte niet, wie die dames zijn; blijkbaar verwachten zij soms in dat geval diens groet het eerst. Zonderlinge opvatting in het oog van vreemden, en ook moeilijk anders te verklaren, als door overdreven en soms wel eens ondankbare galanterie. De disciplinaire groet verliest door de aanwezigheid van vrouwen zijn beteekenis niet; in dat voorgeschreven bewijs van militaire onderworpenheid ligt immers voor die vrouwen niets kwetsends. Ik spreek natuurlijk niet van het geval de meerdere die dames van nabij kent: dan doet ieder welopgevoed man, in elk land hetzelfde. Die eigenaardige interpretatie van beleefdheid leidt bij ons wel eens tot kregelige aandoeningen van weërszijden, waar het kan voorkomen, dat onze vrouwen niet altijd door-drongen blijken van het besef, dat die groet van den hooger en officier haar geldt, — in welk geval er een zonderlinge verwisseling van rol in het publiek plaats grijpt, waarvan de mindere burger en ook onze minderen niets begrijpen. — De militaire groet, die wij ons onderling brengen, dient ook tegenover het publiek als voorbeeld van correcte disciplinaire zeden. En dat ook ons publiek daaraan wel degelijk waarde hecht, bewijzen onze reizende landgenooten, die steeds den mond vol hebben van die flinke Duitse militaire vormen.

Wij zijn in onze burgerkleeding, waarvan de geoorloofde dracht een weldaad is voor het individu, en voor het prestige 'twelk de uniform overal bewaren moet, zeer zeker meer gesoig-

neerd dan onze voorgangers van '30. De tijd is lang voorbij, dat men bij ons den militair herkende aan zijn eigenwijs geïmproviseerden tooi in burgerkleéren. Maar te ontkennen valt het niet, dat wij collectief genomen, minder zorgvuldig, minder in de puntjes zijn op onze militaire tenue, dan over het algemeen vreemde officieren. Die sporen van een meer democratische opvatting van de eigenaardigheden van ons beroep vindt men in allerlei verhoudingen, zoodra het maar geen dienst is, terug. En niet altijd consequent. Terwijl wij in onze correspondentie nog steeds overvloeien van hoogedelheid en van gestrengheid, behoort het tot onze zeden, dat wij in tal van vereenigingen van den laagste tot den hoogste, allen eenvoudig «mijnheer» zijn. Ja de jongste onzer zegt en schrijft niet zelden van kolonels en generaals sprekende; de «heer» of de geachte «spreker». Ik heb er vrede meê; maar ik weet zeker, dat bij zoo iets den Duitschen officier de haren zouden te berge rijzen; evenals ik geloof, dat in '30 de 2^e luitenant het wel zou gelaten hebben, zich zoo in het openbaar met zijn kolonel te identificeren en op te lossen in het alles nivelleerend «mijnheer» zijn.

Onze Deutsche navolging blijft dus bij kragen, broeken en kleppen, en bij een steeds toenemend gebruik van militaire germanismen. Terwijl voorheen termen als : «à cheval, en potence, en éclauteur, coup d'oeil, aplomb, feu sacré» enz. schering en inslag waren in onze geschriften en gesprekken, hooren wij thans meer van «ausdauer, anstrengen, gebildet, disciplinwidrig, gefechtsfähig, vuurvast» en dergelijke. Alweer zeker om het : «In hoc signo vinces». Wij dweepten vroeger met Ambert en met de «Mémoires» van St. Helena; «nous avons changé tout cela», wij doen het nu met «das Volk in Waffen», en met de brieven van Hohenlohe.

Ik herhaal M. H., ik beoordeel niet, ik constateer en laat het een ieder over, te vinden, wat hierin wel of niet als vooruitgang is te beschouwen.

Tegenover de burgermaatschappij getuigt de verhouding van ons officierskorps van veel meer aansluiting en wederkeerige belangstelling, dan voorheen. In de groote handelssteden is de officier nog wel niet zoo gezien als in sommige andere rijken

het geval is, en ontmoet men nog wel eens, vooral bij den parvenu verouderd veroordeel en onbekendheid met het wezen van onzen stand, doch dat is een uitzondering, die gaandeweg meer zeldzaam wordt. Toch is het hoofdzakelijk in de middelklasse, dat zich de Hollandsche officier beweegt, in de patricische kringen, in die der hoogere burgercaste en die der ambtenaarswereld. Het aantal onzer officieren, dat zich beweegt op de allerhoogste echelons onzer samenleving, is betrekkelijk gering. Een natuurlijk gevolg van de omstandigheid, dat tegenwoordig het meerendeel onzer officieren zelve uit die middelklasse herkomstig is en daarin ook veelal door huwelijk blijft. De levenswijze, huiselijke inrichting onzer officieren nadert veel meer dan voorheen, tot die der overige staatsburgers van gelijken rang. Ook in dit opzicht zijn wij in het algemeen nivellement van onzen tijd begrepen. Geen uiterlijk bestaan meer, «*qui prête à rire*», zooals wel eens vroeger het geval was, maar ook geen weelde in die mate, als men somwijlen bij den officier in den vreemde aantreft. Trouwens in het algemeen vindt men bij ons te lande wel een, minder talrijk proletariaat, minder openlijke misère als in andere landen, doch ook onze tegenwoordige niterlijke weelde blijft tot nederiger afmetingen beperkt, dan in enkele vreemde rijken. In het kort de Hollandsche officier van onzen tijd leeft maatschappelijk meer gelijk op, als ik het zoo noemen mag, met de welgestelde bourgeoisie, komt in zeden en gewoonten daarmede meer overeen, en gaat in het dagelijksch verkeer meer in die burgerij op dan vroeger het geval was.

Voorzeker een weldaad, want «*leger en volk één*», is immers een der idealen van de nieuwere maatschappij. Doch onvermijdelijk heeft die fusie aan ons officierskorps een meer democratische tint gegeven, die het exclusieve, meer onder elkaar en van de burgerij gescheiden leven onzer voorgangers vreemd was. — Veel traditiën uit die engere banden van vroeger geboren, zijn dan ook van lieverlede bij ons verflauwd; buiten dienst is men minder solidair geworden. — De Fransche, Belgische en Engelsche «*mess*», het Duitsche «*offiziercasino*», zijn kameraadschappelijke instellingen, die wij niet meer hebben;

waarvan wij niet meer willen weten. Dat alles maakt dat ons officierskorps een ander type bezit, en maatschappelijk een andere plaats inneemt, dan in sommige andere rijken. «Nous ne tenons pas le haut du pavé», evenals onze Duitsche collega's. Of wij hen dat moeten benijden, laat ik in het midden. Wel verdient de vraag overweging of wij bij ons in die innige fusie met de burgerij in enkele opzichten niet te ver gaan; of wij bij dat breken met veel overlevering en zeden van voorheen, niet gevaar loopen — vooral voor de jongeren onder ons — de militaire solidariteit te veel los te laten. Want hoe men er ook over moge denken, een weinig exclusief zal het leger in zijn zeden en opvattingen wel altijd moeten blijven. Militaire eer, discipline in den hooger zinn, krijgskameraadschap zijn immers zaken, waarvan in geen enkel land de burger de volle betekenis gevoelt, en die toch onontbeerlijke grondslagen van ons bestaan, altijd zullen blijven.

Wetenschappelijk, zoowel wat vakkennis als algemeene ontwikkeling betreft, staat ons officierskorps — dat durven wij veilig beweren — op geen lager niveau, dan dat van eenig ander Europeesch leger. Trouwens, die deugd dateert niet van de laatste jaren. Sinds langer reeds is er geen leger, waarin theoretische bekwaamheden meer worden aangekweekt, dan bij ons, en waar aan den officier zelfs van lagere rang, hogere eischen worden gesteld. Maar ook daarmee moet men voorzichtig zijn, in dien zin namelijk, dat men geen schijn neme voor waarheid, geen mode-artikelen voor werkelijk onontbeerlijke zaken, en vooral geen *te* groote premie stelle op theorie in een vak, waarin meer dan in eenig ander, die theorie nog maar een betrekkelijke maatstaf voor onze waarde is.

Onze voorgangers van '30 zouden zeer zeker een weinig ontluut staan, reeds bij den aanblik alleen van de hoeveelheid reglementen en voorschriften, die tegenwoordig tot de verplichte kennis van den subalternen officier, van zelfs zoogenaamd niet wetenschappelijke wapens behooren. Van die reglementen, voorschriften en leidraden tel ik er een zestiental, die onontbeerlijk tot de bibliotheek van den 2en luitenant behooren; de meesten

of geheel nieuw sinds een paar jaren, of althans grootendeels gewijzigd. Er gaat in onzen tijd schier geen jaar voorbij, waarin wij geen nienwe reglementen krijgen, juist op de oefeningen betrekking hebbende, en die dus het overhoord werpen van het nauwelijks gekende noodzakelijk maken. En naast die elementaire zaken, het a, b, c van het vak, hebben we de tactische opdrachten, de tactische en belegeringsoefeningen op de kaart, de kadermanoeuvres, de voordrachten. En bij dat alles wordt er betrekkelijk in ons klein leger meer geschreven en verhandeld, dan in enig ander, en goed geschreven ook, en door tal van jongeren, die er voorheen niet aan dachten. Er wordt dus in ons officierskorps veel meer gewerkt dan vroeger, en reeds toen stond de Hollandsche officier, wat algemeene- en taalkennis betreft, zeker op geen lager peil, dan zijn collega's van andere legers. Wij meenen dus te mogen vertrouwen, dat wij op dit gebied geen slecht figuur in Europa maken. Ook in andere opzichten is die vooruitgang te constateeren. Onze officieren van onbereden wapens of diensten zijn niet meer zoo hulpbehoevend te paard als weleer, al verkeeren wij nog altijd in de slechte conditie van bij de infanterie onbereden compagnies-aanvoerders te hebben.

Maar is uitgebreide wetenschappelijke grondslag onontbeerlijk, is in onze dagen meer dan ooit het onderhouden daarvan en het voortbouwen daarop geboden, voor de praktijk van den oorlog behoort tot onze bruikbaarheid nog meer. De oorlog is niet wetenschap alleen, hij is ook een kunst. Men spreekt van *l'art de la guerre*, dat veronderstelt dus ook artisten, en om dat goed te zijn, moet dus ook natuurlijke aanleg aanwezig zijn en ontwikkeld worden. En dat kunnen de boeken en de cahiers maar tot zekere hoogte. Het zwaartepunt van onze inspanning en onze belangstelling mag dus niet te veel naar die boeken verplaatst worden, en ook de beoordeelende blik van hen, die onze waarde hebben te schatten, mag zich niet te exclusief op die theoretische eigenschappen richten. Physieke gaven, karakter, vooral zelfbeheersching en kordaatheid, wegen niet minder bij ons in de schaal. Immers ons vak is geen kantoorvak, onze wetenschap is niet voor de luchtpomp, maar voor de vrije

ruimte bestemd; een ruimte, waarin al zeer storende invloeden, vermoeienis, ontbering, kogels en granaten in het spel komen. Laten wij dat vooral bij al die studie niet vergeten; wij zouden daarmee bedrogen kunnen uitkomen in oorlogstijd.

Wat de samenstelling en organisatie van ons leger betreft, zooals wij in den aanvang zeiden, willen wij niet vooruitloopen op de hervormingen van de grondslagen onzer leger-inrichting. Slechts enkele anomalieën in den bestaanden toestand wenschen wij hier op te merken, dewijl zij afgescheiden van die hervormingen, de aandacht verdienen.

Dat onze rijdende artillerie zoozeer is verminkt geworden, dat wij niet éénmaal aan elke onzer drie veld-divisiën, voor daarbij in te deelen cavalerie den steun van eene enkele batterij kunnen geven; terwijl zij, bij een zelfstandig optreden onzer cavalerie evenmin als toereikend kan worden beschouwd; dat onze cavalerie, zelfs in hare volle kracht in de 1^e periode van den oorlog teruggebracht is tot een zoo luttel aantal escadrons, dat zij, bij onze uitgebreide te bewaken grenzen, en zonder noemenswaardige reserve achter zich, wel onvermijdelijk spoedig grootendeels zal zijn versmolten; dat zijn zaken, die al zoo menigwerf gereleveerd zijn geworden, als offers aan de bezuinigingswoede onzer oorlogsbudget-bestrijders gebracht. In het voorbijgaan gezegd: Portugal heeft op een bevolking van 4.307.000 inwoners 10 regimenten cavalerie; België op 5.500.000 inwoners 8 regimenten van dat wapen; terwijl Rumenië op 5.200.000 inwoners 76 escadrons cavalerie bezit.

Maar nog niet genoeg is naar onze meening er op gewezen, dat wij de eenige mogendheid in Europa zijn, die geen brigade-generaals — ik zeg opzettelijk niet commandanten — bezitten. Die rang en die betrekking in vreedstijd kunnen niet uit zuinigheid gesupprimeerd worden. Zij zijn een noodwendige schakel in iedere militaire hiërarchie. Hun gemis is in strijd met eene natuurlijke opklimming in de bevelvoering. Ze daaruit weg te nemen staat gelijk met het willekeurig uit een machine verwijderen van een onontbeerlijken hefboom of een rad. De kolonel, die als zoodanig slechts één wapen onder zijne directe

bevelvoering had in vrede-stijl, krijgt in den naast hooger en rang eensklaps een derde van ons gansche veldleger aan te voeren. Kan dat logisch heeten? Moet ook die reg.-commandant niet eerst een school doorloopen, en zich door dagelijksche aanraking, met twee hem nog vreemde wapens vertrouwd maken. Moet dat samengesteld commando niet eerst op meer bescheiden voet aangeleerd worden? O, ik weet wel, ge zult mij wijzen op onze groote manoeuvres, op Oldebroek, op de groote kadermanoeuvres, op de taktische oefeningen op de kaart. Die tijdelijke theoretische bevelvoering is heel iets anders als het blijvende dagelijksche commando, met de daaraan verbonden verantwoordelijkheid. Eischen, behoeften, belangen, gebruik van een ander wapen als waarin men is opgegroeid, leert men niet door een manoeuvre of een theoretische aanschouwing. En toch zal men mij toegeven, dat wie in oorlogstijd brigade-aanvoerder is, ook met het inwendig leven van zijn drie wapens zoozeer moet bekend zijn, dat hij niet te afhankelijk worde van het oordeel zijner onderhoorige commandanten van die wapens, of van de hem omgevende staf-officieren. In een klein leger als het onze, gelooven wij, dat wij des noods nog eerder den divisie-generaal dan den brigade-generaal kunnen missen.

Evenzoo betreuren wij in ons leger het gemis van luitenants bij onzen generalen staf.

De instelling van een krijgs- of stafschool — de naam doet er niet toe, hoewel de tweede mij beter toeschijnt dan de eerste — alweër een navolging van groote legers, is zeker een gelukkige gedachte geweest, die alleszins toejuiching verdient. Het bezit van zulk een kweekschool voor hoogere bevelhebbers, maar vooral van staf-officieren, waar de militaire artsen waarop ik zooeven doelde, tot hun volle recht kunnen komen, kan voor het leger niet anders als een weldaad zijn. Doch 't komt mij voor, dat men dan ook van de daar opgedane talenten meer dadelijk partij moest trekken. Bij den tragen promotie-gang in de subalterne rangen, kunnen er jaren verloop en, vóór dat menig krijgsschool-bezoeker, voor het leger en voor zichzelf de vruchten zijner hoogere opleiding kan plukken. Te velde vooral, worden tal van staf-diensten meer eigenaardig door jongeren

uitgevoerd. Generaals hebben in onzen tijd, zeker niet minder dan voorheen, behoefte aan hoogst intelligente, uitstekend bereeden ordonnansofficieren. Voor veel van die diensten zijn kapiteins soms reeds te hoog in rang. Dat men bij manoeuvres en in tijd van oorlog, die staven met troepen-luitenants aanvult, is een gebrekkig en niet onschadelijk hulpmiddel. De jonge officier, die alweer gedurende eenige jaren den routiniëren dienst bij een onbereeden wapen heeft verricht, heeft daarmede de tijdelijk verkregen «habitude du cheval» verloren. De praktijk der bereeden diensten, het inwendige leven der andere wapens, zijn hem weer vreemd geworden. Bovendien het wegrukken van troepen-officieren uit de korpsen, voor stafdiensten, baart juist in moeilijke oogenblikken, misrekeningen aan den troep. Wij weten wel dat men in onzen tijd, van den generalen staf niet moet maken een gesloten afzonderlijk korps; dat de officier daarbij niet zooals vroeger, zijne gansche carrière moet doorbrengen. Maar wij gelooven toch dat het wenschelijk ware, de eerste stage in dat dienstrak — dat zoo bij uitnemendheid behalve studie, terrein- en troepenpraktijk vereischt — te doen plaats grijpen op betrekkelijk jeugdiger leeftijd, dan waarop in den regel bij ons de kapiteinsrang wordt bereikt.

Daarbij moet toch ook onwillekeurig, het met succes bezocht hebben der krijgsschool, droombeelden doen koesteren, die bij den normalen gang van onze promotie, voor slechts weinigen verwezenlijkt kunnen worden. De illusie om ook persoonlijke voldoening van onze inspanning te hebben, *moet* wel bestaan, of wij zouden zonder menschelijke zwakheden moeten zijn. Een overgang als luitenant bij den generalen staf, zou die zeer verklaarbare illusiën bevredigen, op een wijze die minder gevaar loopt, onbillijk te worden tegenover verdienstelijke troepen-kameraden, dan de zucht om langs anderen weg studie te be loonen. Wellicht zou dan het getal der op de krijgsschool toe te laten officieren meer beperkt worden. Doch daarin zien wij geen kwaad. Niet zoozeer op de kwantiteit als op de kwaliteit komt het hier aan. Want wij herhalen het: in de troepenkorpsen staat het wetenschappelijk peil onzer officieren hoog genoeg.

Nu wij over rangen en betrekkingen spreken, moet ons een

andere zaak van 't hart. Wij bedoelen den in den laatsten tijd zooveel besproken majoorsrang. In den vrij algemeen nitgesproken wensch, om dien rang in ons leger afgeschaft te zien, kunnen wij niet meêgaan. Dat die afschaffing in den smaak zou vallen, van al wat beneden en in dien rang dient, ja dat is begrijpelijk. Maar dat eigenbelang mag niet de maatstaf zijn, waarmede de regeering rekenen moet. Welke zijn de argumenten voor die afschaffing:

1°. dat nu hij de infanterie, majoors en luitenant-kolonels een volkomen identieken werkkring hebben. Maar dit pleit niet tegen het bezit van den majoor, wêl tegen den werkkring, dien men den luitenant-kolonel bij ons gegeven heeft. De luitenant-kolonel moest, zooals zijn naam aanduidt, zijn: «tenant lieu du colonel», de eerste persoon dus, die den kolonel vervangt, met zijn inzichten en bedoelingen vertrouwd is; zoo wordt die rang in alle andere legers opgevat. Bij onze sterke regimenten, zelden in één garnizoen vereenigd, zou zeer gevoegelijk tusschen de bataljonscommandanten en den regimentscommandant in, nog een tusschenpersoon een rationeelen werkkring hebben.

Bovendien, dat argument van de gelijkheid van werkkring van majoor en luitenant-kolonel, gaat in andere wapens en dienstvakken niet op. En supprimeeren wij den majoor ergens, dan moeten we het overal doen.

2°. de nog al gezochte vergelijking met de mariniers en de marine. Vooreerst voeren wij hiertegen aan, dat als hij een betrekkelijk klein korps, en waarmede wij hoogst zeldzaam in dienstbetrekking komen, een eigenaardigheid bestaat, die wij eerder als een font aanmerken, het geen reden moet wezen dat het gansche leger die font overneme. Wij gelooven eerder, dat een reorganisatie der mariniers in onzen tijd meer gewenscht ware, en dan daarbij een fractionneering in een paar bataljons — onder majoors — meer logisch zijn zou. En de marine! Ja, dat enkele geval, wat ons wel eens wordt voorgehouden, uit den Helder, of Hellevoetsluis, waar de meerdere van vandaag, de mindere kan worden van morgen, zou dat zoo zwaar wegen? Bij samenwerking met de zeemacht, berust het gemeenschappelijk bevel toch in hoogere handen in onze stellingen. Boven-

dien, waar gaan wij heen, als wij daar te gevoelig in worden? Wat dan te zeggen van bevordering bij keuze, van uit den generalen staf in den troep overkomende officieren?

Schaffen wij in Nederland den majoor af, dan zal ook het Indisch leger niet rusten, voordat het in denzelfden toestand verkeerden zal. En zou ook daar de opheffing aan te raden zijn?

Wij achten den sprong van compagniescommandant tot den rang van luitenant-kolonel, de man, die onmiddellijk onder een regimentscommandant staat, die dus in critieke oogenblikken, al gauw het bevel over een viertal bataljons kan krijgen, te groot.

En ook uit een oogpunt van onderhouden van gewenschte ambitie, lacht ons de afschaffing van den majoorsrang niet toe. De luitenant-kolonelsrang is zeer zeker voor de meeste hoofd-officieren «le bâton de maréchal»; krijgt de kapitein die in eens, zoodat hem weinig meer te hopen overblijft, dan gaat de prikkel, die ieder mensch behoeft, voor velen verloren. «On est arrivé.» Wat toch drukt het meest van den tragen promotiegang: het eentonige van jarenlang verblijf in denzelfden werkkring. En dat zouden wij nu weêr gaan brengen in de hoofdofficiersrangen ook, nadat wij er in de subalterne rangen onder zochten. De kapitein van heden, zou dan morgen de gelijke weêr worden van den hoofdofficier, die reeds een tiental jaren dien rang bekleedt, die op 't punt staat kolonel te worden. Het kan dunkt mij niet goed zijn. Juist in die hoogere rangen, is echelonnering noodig *voor 't prestige van de bevelvoering.*

Uit den tijd van 1830 en nog vroeger hebben wij nog zaken en instellingen overgehouden, die wij gelooven, dat hare reden van bestaan in onze dagen verloren hebben. Daartoe rekenen wij ons Werfdepôt en Depôt van discipline.

Wat het eerste betreft, ondanks de pogingen der regeering en niet minder ondanks de toewijding der bij dat korps dienende officieren, blijft dat depôt nog maar altijd niet «en odeur de sainteté» staan in den vreemde. Het moet helaas nog altijd boeten voor de ongerechtigheden van weleer. Waarom werven wij niet direct aan bij de korpsen van het leger, bij enkele althans. De aangeworvene kan daar immers even goed, ja voor sommige wapens zelfs beter, worden afgericht; hij kan daar beter

kennis maken met tal van militaire zaken, die hem in zijn soldatenloopbaan te pas komen. Wat doet het er toe of hij van stonde af een andere tenue draagt; het wapen, de oefeningen, zijn dezelfde. Men kan die aangeworvenen immers gezamenlijk doen huisvesten, en bij al onze korpsen heeft men tegenwoordig officieren en minder kader, die in de koloniën gediend hebben, en den man kunnen voorbereiden op wat hem daar te wachten staat. En door het contact van de vrijwilligers voor de koloniën met onze miliciens, zullen wellicht nog de eersten onwillekeurig onder de laatsten werven. 't Voorbeeld werkt aanstekelijk, de door de regeering in de laatste jaren zoo aangemoedigde overgang van miliciens bij het Indische leger, zou er belangrijk door toenemen. Bij de korpsen afgericht, kunnen toch ook die aangeworvenen, periodiek in detachementen op de embarkementsplaats worden gedirigeerd. Bij zoodanige wijze van werven, en bij de thans bestaande koloniale reserve, heeft, gelooven wij, het Dépôt zijn reden van bestaan verloren en is dan een weelde geworden, waarvan de kosten aan de uitbreiding onzer taktische wapens beter ware besteed.

En het dépôt van discipline, ook dat achten wij niet meer van onzen tijd. Vooreerst herhalen wij, wat wij wel eens elders als onze meening hebben geuit, namelijk dat «strengere» krijgstuicht eene anomalie is. Die term laat geen overtreffende trap toe. Er heerscht krijgstuicht of niet bij de korpsen van ons leger, maar verschillende «merken» van die tucht kennen wij niet. Doch die oneigenlijke term daargelaten, hebben wij tegen het behoud van dat dépôt de volgende bezwaren:

1°. Het percent soldaten, dat daarbij in die mate zedelijk wordt verbeterd, dat wij er later in het leger veel genoeg van beleven, is zeer gering. Het aantal recidivisten, die er terecht komen, daarentegen groot.

2°. Vermits bij het dépôt, slechts telle quelle de oefeningen van den Infanterist kunnen worden onderhouden, verliest de cavalierist, de artillerist, de mineur, daar grootendeels zijn bruikbaarheid. Bij terugkeer naar zijn wapen in oorlogstijd, is hij weér half rekrut.

Beter lijkt het mij die lastige sujetten, in te deelen bij werkers-

detachementen, waar hun fysieke krachten nog tot nuttigen arbeid kunnen worden aangewend. Bijv. tot den aardarbeid aan nieuw op te werpen of te verbeteren stellingen; tot het rein en op diepte honden van de grachten onzer fortén, tot het maken van noodzakelijke militaire wegen, en emplacements in onze duinstreek; ja tot welken gewenschten pionnierarbeid al niet. Men denke maar eens aan onze Amsterdamsche stelling, die nog slechts geschetst is. Die arbeid in de vrije lucht, zal weldadiger, meer herstellender werken, dan de eeuwige theorieën en kazernediensten.

Ze zullen niet werken, hebben wij wel eens hooren tegenwerpen.

Och kom, daar tegen is een uitstekend middel, die niet werkt, krijgt geen warm eten; ge zoudt eens zien hoe gauw ze eieren voor hun geld kozen. En in dat dwangmiddel ligt niets immoreels; die in de burgermaatschappij niet werken wil, moet ook hongerneliden. Met bepaald liederlijke sujetten moeten wij liever geen proeven meer nemen, die hooren in het moderne leger niet meer thuis.

De opheffing der beide hiergenoemde depôts, brengt een stel uitstekende officieren beschikbaar, want 't zijn posten van vertrouwen, die zij thans vervullen. En evenzoo van het degelijkste kader. Daarbij zou die opheffing geen «économie de bonts de chandelle» zijn waarlijk, want behalve de directe kosten, moet men de indirecte, het onophoudelijk va-et-vient van transporten van en naar die depôts niet vergeten.

3°. de afzondering, de vele diensten, corveeën en theorieën maken de toch reeds onrustige sujetten, niet zelden nog weerspanniger, en velen begaan ten slotte feitelijke insubordinatie, om zodoende het depôt met de gevangenis te kunnen verwisselen, waardoor ze spoediger, dan met hun anders nog te volbrengen diensttijd van de «heele boel» af zijn. In de gevangenis kunnen wij dan die non-valeurs voor 't leger nog den kost geven. Men vrage het oordeel eens over het heil van dat depôt aan onze militaire auditeurs.

Indien wij uit onze legerorganisatie instellingen als de hier genoemde zouden willen zien wegvallen, is het dewijl maar onze

meening niet de vraag moet gelden; «kunnen die en andere inrichtingen in ons krijgswezen, nog wel eenig nut afwerpen?» De vraag moet wezen, zijn ze onontbeerlijk en van het oogeblik dat het antwoord hierop niet onvoorwaardelijk bevestigend zijn kan, achten wij het behoud daarvan in de toekomst, niet gerechtvaardigd, zoolang onze taktische wapens, de hoofdzak voor het leger, tengevolge van financiële bezwaren nog niet de sterkte en samenstelling kunnen verkrijgen, die zij voor den ongunstigsten toestand berekend, hebben moeten. Wie zal beweren dat dit met onze cavalerie het geval is? Wie vindt dat wapen, wat sterkte betreft, berekend voor wat men daarvan in de 1^o. periode van den oorlog en bij neutraliteitsbescherming verlangt? Wie ziet niet den toestand bedenkelijk in, waarin het zal verkeerden na eenige weken, laten wij maar zeggen dagen, van oorlogsdienst te velde. Moeielijker dan in eenig ander land, zullen wij een gedecimeerde cavalerie kunnen remonteeren en aanvullen. Wie is er die niet bekennen moet, dat zelfs bij welslagen der regeeringsplannen, onze veldinfanterie nog maar te nauwnood een voldoende sterkte zal hebben bereikt, als gevaren voor neutraliteitsschending ons van verschillende zijden zouden bedreigen? Zijn ook niet onze bezettingstroepen, maar zoo zuinig mogelijk, om zoo te zeggen op maat, berekend voor al onze vaste stellingen? En als die maat later blijkt wat krap genomen te zijn, wat ten aanzien van de vesting Holland bijv., niet onwaarschijnlijk is, als men bedenkt, dat de bevestiging van ons Centraal reduit, nog in staat van wording verkeert — welnu zoo lang dit zoo is, — en dat zal zelfs bij aanneming der regeeringsvoorstellen, het geval blijven — achten wij ieder man en iedere cent, die, voor — zij het ook nuttige — nevenzaken, worden afgezonderd, te kort gedaan aan de hoofdzak.

De organisatie van het moderne Hollandse leger, moet een model zijn van eenvoudigheid. Naast de taktische wapens mogen wij in het leger slechts zoodanige inrichtingen behouden, die wij niet missen kunnen. En waar wij het met één kunnen doen, moeten wij geen twee hebben. Wat wellicht in een groot leger zijn recht van bestaan heeft, kan bij onze beperkte

financiële draagkracht, een weelde zijn. Wij zullen, wat de groepeerings onzer strijdkrachten betreft, toch reeds niet in de eenvoudigste conditiën verkeer, met onze verschillende soorten van infanteristen en vesting-artilleristen. Laten wij aan den anderen kant vereenvoudigen waar het kan: Qui trop embrasse mal étreint.

Ik laat het liever aan Uwe eigen overdenkingen over M. H. na te gaan of wij in het leger, niet nog meer inrichtingen hebben, die wij in de toekomst liever tegen wat meer «mennekens» en paarden moesten inruilen. Ik voor mij, hoezeer bijv. het militair philanthropische eener pupillenschool volkomen beamende, geef die inrichting gaarne voor ééne batterij, of één escadron meer in het veldleger.

Hoewel ik al veel van uw geduld gevergd heb, M. H., moet ik toch nog met een enkel woord van onze hedendaagsche oefeningen spreken. In bijzonderheden mag ik daarbij niet afdalen; dat belet mij de tijd. De individueele oefening van onzen soldaat, en van ons kader, staat, — wij zeiden het reeds hierboven — op veel hooger peil dan voorheen; zij houdt gelijken tred, met wat men in den vreemde ziet. Maar in de oefeningen met grootere afdeelingen, dreigt, gelooven wij, onze navolgingzucht, van wat in groote legers geschiedt, ons wel een weinig van den rationeelen weg af te brengen.

Evenals wij in de hiërarchieke rangorde der bevelvoering, eenvoudig den brigade-generaal hebben gesupprimeerd, evenzoo is ook het eigenlijke evolutionneeren met twee of drie gecombineerde wapens uit onze oefeningen zoo goed als verdwenen. Bij de tot dusver bestaande onlogische opkomst onzer jongste lichting in Mei, kan de soldaat nauwelijks als afgeëxerceerd rekrut beschouwd worden, of wij sleepen hem, op verre tochten, buiten zijn garnizoen mede, voor de groote manoeuvres. Hij heeft weliswaar vóór dien tijd, in enkele garnizoenen een paar malen in het regimentsverband geëxerceerd, maar dat is alles.

Van een geleidelijken overgang tusschen exerceeren en manoeuvreren, het evolutionneeren, aanvankelijk met toevoeging van kleine fractiën van andere wapens, — een batterij of een

escadron — is schier geen sprake. Ieder commandant eener taktische eenheid, leert dus niet eerst, door veelvuldige aanschouwing en routine, eens ter dege kennis maken met de voordeelen en bezwaren, die de toevoeging van het andere wapen aanbrengt. En men kan toch zeker niet beweren, dat het evolutionneeren — of om met de mode te spreken — dat het gevechts-exerceeren, met zulke kleine gecombineerde afdeelingen, niet meer van onzen tijd is. In het gevecht, in de eerste linie wel minder dan vroeger; maar bij samentrekken in rendez-vous-stellingen, bij formeeren van colonnes, bij overgang van marsch in gevechtsvorm, in de eerste phase van den strijd, bij verschillende verrichtingen van den kleinen oorlog, hebben wij nog degelijk *persoonlijk* de drie wapens te bevelen, te hanteeren.

Bij die groote manoeuvres wordt meer met potlood, dan met de sabel gewerkt; meer met boodschappen en briefjes, dan met mondelinge bevelen. Zeer zeker kunnen die groote manoeuvres wel de taktische en strategische inzichten der hoogere aanvoerders ontwikkelen, en zijn zij voor hen en voor intendanten en staf-officieren dus een goede leerschool, maar of de jongere officier, het kader en de soldaat van die oefeningen op zoo groote schaal ook evenredig nut hebben, valt, geloof ik, te betwijfelen. Het grootste gedeelte van een manoeuvredag gaat verloren met de zeer vermoeiende marschen, die het gevolg zijn van de eischen der dislocatie in ruimen kring. Nu zijn die marschen op zich zelve zeer zeker ook een nuttige oefening, maar zij staan voor ons leger toch altijd iets minder op den voorgrond, dan voor groote legers, die ingemarcheerd moeten worden voor langdurige aanvallende operatiën. Dat is ten minste een voordeel voor het leger van den kleinen verdedigenden staat, heel ver en lang kan en behoeft het niet te marcheeren. Voor de eigenlijke gevechtshandelingen, blijft tengevolge van de groote te doorloopen afstanden soms weinig tijd over; waardoor die gevechten natuurlijk niet zelden «à la diable» afgespeeld worden. Een taktische handeling, die in oorlogstijd een halven dag zou vorderen, ziet men in hoogstens één à twee uren soms uitvoeren. En van die handeling neemt dan doorgaans de inleiding, de eerste acte, zooveel tijd en kruit

in besprek, dat er voor de meer concrete gevechten uit de 2e acte, — juist dat gedeelte, 't welk voor lagere officieren, kader en manschappen 't meest leerrijk zijn kan, dewijl ze dit kunnen overzien en begrijpen — meestal niet veel tijd en knit overschiet. Van offensieve retours bij een verdediger, van het eens of meermalen afslaan van een aanval op een terreinvoorwerp, juist die incidenten, die het werkelijk hedendaagsch gevecht kenmerken, wordt men zelden iets gewaar. In den regel zijn het slechts enkele afdeelingen in eerste linie, die gelegenheid vinden, het nog zoo vluchtig aangeleerde eens toe te passen. Bij de groote najaarsmanoeuvres in 1888, waaraan ik als commandant eener jagercompagnie deelnam, bracht ik na een gausche week manoeuvreerens, al mijn pakjes patronen ongeopend in mijn garnizoen terug. Geen enkele maal had men voor die compagnie gelegenheid gevonden, ze in de eigenlijke actie te brengen. Dat is zeer zeker toeval, een toeval dat ook in den oorlog voorkomt, en dat met bivouaks- en veiligheidsdienst, of met detacheringen van een vorigen dag in verband staat, en dat dus volstrekt niet behoeft te worden toegeschreven aan onoordeelkundige verdeling van arbeid. Maar de troep, die dat toeval treft, heeft zich alzoo gedurende al die dagen, dan toch niet in veel anders geoefend, als in marcheeren, en terugmarcheeren, en een enkele maal in een halfslachtigen bivouaks- en veiligheidsdienst. Bij de zoo overhaaste dressuur onzer infanterie vreezen wij zelfs dat zulk een compagnie bij die manoeuvres meer heeft af- dan aangeleerd.

Ik geef toe dat de cavalerie en artillerie er meer profijt van trekken; het eerste wapen vooral, dat bij den veiligheidsdienst, tot den minsten ordonnans-ruiter toe oefent in dat gedeelte van zijn werkzaamheid, dat heden ten dage op den voorgrond treedt. Maar van de hoofdkracht van ons leger, de infanterie, kan men dit niet zeggen. Daarbij komt nog iets. Wij zullen in den aanvang van den oorlog, misschien wel voor korten tijd, in dat groote troepenverband optreden, en 't is dus niet kwaad, dat onze hogere aanvoerders zich een enkele maal aan het overzien en behandelen van die massa's gewennen. Maar hoofdzaak zal dat toch bij den Nederlandschen oorlog niet zijn.

Lang zullen wij niet in divisie-verband onder éénhoofdige leiding, tot het uitvoeren eener gezamenlijke handeling optreden. De fractionneering in kleinere gecombineerde afdeelingen, zal wel zeer spoedig intreden. Ten minste als wij onze rol, consequent aan al onze theorieën, over onzen eigenaardigen defensieven oorlog opnemen, en dat zal ook maar zaak zijn, willen wij niet het spel spelen, dat den aanvaller het meest welkom is. Duels op open veld, zooals onze manoeuvreer-slagvelden gewoonlijk zijn, met de helft of een derde van ons veldleger, tegenover den zooveel machtiger indringer, zullen wel niet bij voorkeur door ons gezocht worden. Onze vermoedelijke gevechtsslagvelden zullen wel weinig gelijken op die manoeuvre-slagvelden, waarvan de keuze meer door economische dan tactische eischen wordt beheerscht. In 't kort, wij meenen, dat wij bij ons het zwaartepunt onzer eindoefeningen *niet te veel* in onze groote manoeuvres moeten zoeken. Met eenige wijziging van het bekende Fransche spreekwoord, denken wij van die manoeuvres: «c'est très beau, c'est même peut-être la guerre, mais est-ce bien notre guerre à nous?»

Veel eerder zouden wij het zoeken in een handig, lenig, vlot samenwerken van een paar bataljons, met een batterij en een escadron, hoogstens van een brigade. Hebben wij door het vele doen, daar de routine van, zoodat wij er niet meer tegen opzien, en die combinatie ons geheel vertrouwd is, ja, dat men dan eens een enkele maal tot een grootere verbinding overga, ter wille van onze hoogste aanvoerders. Het zal dan zeker meevallen, want ons oog — ik bedoel ook in intellectueelen zin — zal zich dan langzamerhand op die grootere afmetingen, hebben leeren accomodeeren. 'T is waar in enkele garnizoenen, hebben in het voorjaar een paar van die kleinere manoeuvres plaats; doch eerstens bestaat die gelegenheid veel te weinig; ten andere strijden ze tegen een rationeele opklimming, aangezien de jongste lichting dan reeds groote manoeuvres heeft gehad, en eindelijk zijn dan niet de voor herhalingoefeningen opgekomen lichtingen er bij, en alzoo de tactische eenheden wanhopig zwak. Ook in dit opzicht zou de verwezenlijking der regeeringsplannen verbetering aanbrengen.

Onze opvatting omtrent het twijfelachtig nut dier groote manoeuvres voor ons kader en onzen troep zullen wellicht door velen niet gedeeld worden. Toch schroomden wij niet, ze uit te spreken, hoewel op dit veld van onzen arbeid de absolute waarheid moeielijk valt te bewijzen. Wij mogen niet vergeten dat ons leger jong, piepjong is in eigen oorlogservaring, en dat niemand onzer, met den Bonaparte van '96 zeggen kan:

»On vicillit vite sur les champs de bataille et j'en arrive.»

Hierboven repten wij reeds met een enkel woord van dien zoogenaamden polderoorlog, waarmede ik vrees dat bij ons wel eens wat veel geschermd wordt.

Dat, zooals meermalen beweerd wordt, dat »eigenaardig polderland» oorzaak zijn zou, dat wij voor onze soldaten met een korteren oefeningstijd kunnen volstaan, komt ons een gewaagde stelling voor. Alzoo de soldaat, die voldoende geoefendheid en bruikbaarheid bezit, om den verdedigenden strijd te voeren in het lagere terrein, ten westen van een dijk of een landrug, zou niet meer voldoende bruikbaar zijn, ten oosten van die terreinafscheiding. Zonderlinge geoefendheid!

Wij moeten ons geen overdreven voorstelling maken van het wonderbaarlijke van dat polderland; niet denken dat Franschman en Duitscher zoo onthutst zouden staan, bij het betreden van dat geheimzinnig terrein. Geheel Vlaanderen, een groot gedeelte van noordelijk Frankrijk, bijna geheel Sleeswijk en Holstein en de Deutsche Oostzee-provinciën, bezitten een terrein dat met betrekking tot de regelen der taktiek, eenzelfde karakter heeft, als het landschap, waarin wij bij neutraliteitsbescherming en in den aanvang van een oorlog zullen moeten optreden. En zelfs later bij den strijd meer in het hart des lands, zullen de punten waarom die strijd hoofdzakelijk geleverd wordt, niet zoozeer gelijken op het beeld van den kalen open polder, dat wij ons veelal voor den geest halen.

Of nu in andere landen, die lage, dikwerf ondergelopen alluviale terreinen een anderen naam dragen, en welke procédés men daar volgt voor de afwatering, doet er uit een taktisch oogpunt weinig toe. Langs Schelde, Dender, Rupel en Nethe —

ook het voor de verdediging belangrijkste terrein van België, treft men uitgestrekte gemakkelijk te inundeeren vlakten aan. Maar in België, evenmin als elders, worden daarop bijzondere theorieën van oorlogsvoering gebaseerd; en vooral geen organisaties en eischen van geoefendheid gegrond. Als geographische wetenschap moge het nu voor ons hoogst nuttig zijn, bijv. het ontstaan van, en het verschil tusschen een polder en een droogmakerij te kennen, den officier, die op zulke terreinen zijn gevechtsregelen heeft toe te passen, is zulks volmaakt onverschillig.

Uit een strategisch oogpunt, dat is iets anders, concentratie van strijdkrachten en leiding van groote operatiën, verpleging ja, die zijn in zulke streken, vooral voor den aanvaller moeilijker. Maar dat staat in geenerlei verband met de eischen van geoefendheid aan onzen soldaat te stellen.

Er wordt bij ons van dat polderland soms gesproken, alsof de vreemdeling zich tegenover de Sahara of de ijsvlakten van Siberië zou bevinden.

Maar zeer zeker bezit het echt Hollandsche landschap, al is het ook geen polder, bijzondere eigenschappen voor een taaie verdediging, mits juist ons kader en onze soldaat ook bijzonder goed individueel en in klein troepenverband geoefend worden. Want dat laag, doorsneden en bedekt terrein maakt de leiding, het in de hand houden van den troep moeilijk. Onhandigheden door een klein onderdeel begaan, kunnen hier, bij beperkte gelegenheid tot spoedige ondersteuning en herstel van een fout, al gauw gansche opstellingen compromitteeren. Onze jonge officieren en ons kader zullen dus meer dan elders aan eigen oordeel overgelaten zijn.

In die lage, doorsneden en bedekte terreinen, zullen wij zeker zelden meer groote gecombineerde troepenafdeelingen op één punt ontwaren. Hoogstens zullen wij daar een paar bataljons, met een batterij te overzien en direct te bevelen krijgen. Ja, op onze accessen, dijken en verhoogde landwegen, zullen wij soms al zeer tevreden mogen zijn, als wij een sectie artillerie behoorlijk in positie kunnen brengen. Niets wat hier aan Sedan, Wörth of Gravelotte herinnert. De regels voor gebruik en frac-

tionneering van troepen, in andere groote legers gevolgd, en in geschriften aanbevolen, gelden dus maar tot zekere verhoudingen voor ons. En wat daar soms voor normale regel wordt afgekeurd, of hoogstens als uitzondering toegelaten, zal hier wel dikwerf, wegens gebrek aan ruimte regel zijn.

Op die echt Hollandsche terreinen, moeten wij op groote schaal gebruik maken, van alle middelen die natuur en vernuft ons verschaffen, om den indringer op te houden, te vermoeien, te verontrusten, te plagen. Vooral daartoe tot die middelen onze toevlucht nemen, die niet duur en op de plaats te krijgen zijn. Met aarde, steen en ijzer, met water en rijshout; met verhakkingen, veldwerken en coupures; met versterkte dorpen en pachthoeven kan men in zulk een terrein, als 't ware goedkoope vestingen op ieder punt uit den grond doen verrijzen, die moeielijk in bres te leggen zijn, en die oordeelkundig gekozen, onze zwakke macht vertienvoudigen. Wij moeten daarbij al die nieuwe middelen van oorlogsvoering in praktijk brengen, die juist geen enkel volk meer dan het onze ten goede komen. Tot die middelen rekenen wij vooral:

1°. Afscheiden van onze eigenlijke veld-artillerie, het gebruik van zeer lichte, schier overal in positie te brengen, snelvurende kanons, type Nordenfelt. Zoowel in onze bedekte terreinen, en op smalle dijken en accessen, en in onzen duinrand, kan zoodanige vuurmond, die een goede artilleristische uitwerking heeft, tot op 3000 meter, op levende doelen en minder weerstand biedende dekkingen, aan onze kleine Infanteriekolonnes een grooten steun geven. Hij kan dat wapen op schier alle terreinen volgen; bij de hardnekkige verdediging van terreinvoorwerpen, op punten waar geen andere artillerie te brengen is, kan zulk een vuurmond deze met succes vervangen. Ook op plassen, vaarten, kanalen, kunnen daarmede vloten en schuiten, — evenals de uitleggers van den generaal Kromhout, — die gezonde echt Hollandsche gedachte — tot gemakkelijk te verplaatsen batterijen herschapen worden. Reeds voor zeven jaren, somde de Sprokkelaar in den Spectator, in een aan dien vuurmond gewijd artikel, al de voordeelen daarvan op. Zij werden algemeen beaamd, en wij beproefden ze; maar . . . wij

beproeven soms zoolang. Wij wachten altijd op het nieuwste, en het beste, en ge kent het spreekwoord van »le mieux et le bien.”

2°. Op daartoe gunstig gelegen spoorbanen, in de nabijheid onzer stellingen, bij Utrecht en Amsterdam vooral — zouden wij een paar geblindeerde wagons met zulk een vuurmond bewapend, willen hebben. — Bij de insluiting van Parijs hebben ze op het Zuiderfront vooral, de Duitsche insluitingslinie zeer veel kwaad gedaan.

3°. Wij moeten met meer ernst en met methode de proef hernemen, om honden af te richten voor onzen velddienst, voor 't overbrengen van berichten, voor munitieaanvoer in 't gevecht en voor het opsporen van gewonden, in ons somwijlen zoo moeilijk te doorzoeken terrein. Juist bij ons zal het op waakzaamheid aankomen. De meeste Europeesche legers bezitten nu reeds honderdtallen van zulke voor oorlogsgebruik afgerichte honden. Heeft onze aanvaller ze, en wordt slechts een onzer patrouilles daardoor verraden en ingepakt, dan werkt dat demoraliseerend voor het vervolg. De soldaat denkt, hoe goed wij onzen patrouilledienst ook doen, 't helpt niet, die weërgasche honden verraden ons toch. Wij moeten ze dus ook hebben, om ons tijdig te waarschuwen. Een groot kapitaal aan intelligentie en trouw, laten wij tot nu toe onbenut.

4°. Aan den dienst der velocipedisten moet nog meer uitbreiding gegeven worden. Nergens beter, dan in ons vlak land en op onze veelal goede wegen, zijn ze te gebruiken; voor Holland is dat een aardige reserve van ordonnansen.

5°. In die gedeelten des lands, waar wij coûte que coûte den indringer wenschen tegen te houden, moeten wij reeds in vredes-tijd, op de meest denkbare gevechtspunten depots bezitten van rijshout, steen, fascines, ijzerdraad en andere chicanes. Op een oogenblik zijn die materialen op zulk een punt goud waard. Men heeft dan niet altijd gelegenheid tot aanvoer of aanmaak op de plaats. In een woord met zulke en voorts met alle geoorloofde middelen van den guerillaoorlog, ja, daarmee zullen wij den vijand wel een onaangename verrassing bereiden. Dat spel kan hij minder goed, dat is niet het zijne. Hij is voor-

bereid op, en munt boven ons misschien uit, in geheel iets anders. Wij moeten hem den kleinen oorlog, meer dan den grooten voorleggen. Wij moeten hem taktisch zoo min mogelijk aangrijpingspunten geven, ons overal in 't klein doen voelen, nergens in het groot laten vatten.

Waar toch heeft Napoleon den kwaadaardigsten weerstand ondervonden? In Spanje in den guerillastrijd. Waarom hebben wij den Atjcher nog niet volkomen onder den voet; dewijl hij *ons* spel niet spelen wil, maar ons het *zijne* voorlegt. Deed hij anders, hij ware al lang ten onder gebracht. Wij kunnen ons daaraan spiegelen. In letterlijken zin zal wel niemand uwer M. H. deze vergelijking opvatten. Het meerendeel onzer voorschriften omtrent troepen gebruik, draagt, gelooven wij, te veel het kenmerk van slaafsche navolging van vreemden. Het beeld van de slagvelden van '70, zweeft ons te veel voor den geest. Dat beeld moet in onze voorschriften en ook in onze oefeningen door een ander, door dat van het vermoedelijke Nederlandsche gevechtsveld verdrongen worden.

En nu M. H., resumeer ik mijne bespiegelingen over ons leger, met dit naar mijne innige overtuiging, onpartijdig oordeel, over den toestand waarin het verkeert: Sedert onzen laatsten veldtocht in Europa is ons leger met reuzenschreden vooruitgegaan in wetenschap en individueele geoefendheid en het schrijdt op dien weg nog steeds voort. Wij gaan goed met de militaire mode in alle opzichten mede. «*Nous sommes dans le mouvement*» van het militaire Europa, en vreemde legers kunnen ons weinig nieuws te zien geven op dit oogenblik. Doch zonder in het minst reactionnair te willen zijn, moet ons toch op deze plaats de vraag van de lippen: Is het bij dat voorwaarts streven niet zaak voor ons, eens van tijd tot tijd om te zien, de machine eens een oogenblik te remmen, opdat onze voortgang toch geen voorthollen en in de toekomst daarmede geen afdwalen van onzen rationeelen weg worde.

Indien wij ons dezen avond onthielden van beschouwingen over de door de regeering ingediende legerwet, zoowel als over het verslag van de Staatscommissie, geschiedde dit niet omdat

wij minder dan anderen doordrongen zijn van de hooge betekenis, die voor ons land en voor ons leger gelegen is in het al of niet tot stand komen der hervormingen in ons krijgswezen, door de regeering ondernomen.

Integendeel. Hebben wij destijds met zooveel ons oordeel over de voorstellen der Staatscommissie uitgesproken en bood ook later het wetsontwerp ons op verschillende plaatsen twistbare punten aan; haken wij niet minder vurig dan anderen, naar het welslagen der regeeringsplannen; aan den vooravond van den te verwachten heftigen strijd, die over het lot van onze weërmiddelen, — dat levensvraagstuk voor de toekomst van ons land — beslissen zal, legden wij ons zelven liever een aandachtig zwijgen op. Slechts noode hebben wij onlangs gehoor gegeven aan dringend verzoek, de legerwet in het openbaar te bespreken.

Nu de slagboomen van het strijdperk zich voor de strijders gaan ontsluiten, vinden wij het minder noodig ons bij dat tournooi als ongevraagde secondanten op te werpen. Wij vertrouwen op het goed recht en op het goede woord van hen, die onze zaak zullen verdedigen. Alleen zouden wij bij dezen strijd wenschen, dat het met groote letters boven den ingang van de kampplaats te lezen stonde: «*Songez que du haut de cette tribune, la patrie et l'Europe vous entendent*».

Want M. H., er is in het leven van een klein volk in onze dagen, geen ernstiger oogenblik voorzeker, dan dat 't welk wij thans doorleven. Het oogenblik waarin dat volk aan gansch Europa gaat openbaren, of het al of niet nog aanspraak maken kan op het behoud van de eervolle plaats in de statenrij, waarop het gedurende zooveel eeuwen, trots alle stormen, zich wist te handhaven. Zouden partijstrijd, inwendige verdeeldheid, caste-belang ditmaal zegevieren boven mannelijk waardig besef, van wat vaderlandsliefde en nationale eer aan opoffering van allen vergen, dan zou daarmee over het volkskarakter van den Nederlander van dezen tijd het vonnis van Europa zijn geveld. Dan kunnen wij misschien nog in de oogen van den vreemde een ras schijnen, waarmede men handel drijft, maar met welks nationaliteitsgevoel men het zoo nauw niet behoeft te nemen. Zou dat vernederend oogenblik voor ons zijn aangebroken? Wij

hopen het niet en kunnen het niet gelooven. Maar dat de ure plechtig is, daarvan zijn wij doordrongen. Wat zal ze ons baren? Een avortement, een misgeboorte of een levensvatbaar, krachtig kind. O, dat het laatste zijn moge; opdat de vreemdeling het moge weten, dat de trotsche maagd, die ginds in onze Oranjestad, met haar pijlenbundel, als zinnebeeld van macht door eendracht, zich zoo fier in de lucht verheft, nog geen publieke vrouw, dat de aan haar voeten liggende leeuw, nog geen laffe gedresseerde poedel geworden is.

Laat dus de schrille toon der partijen voor ditmaal eens kunnen zwijgen, waar de volle stem van 't Vaderland zich hooren laat. Ik heb van avond een oogenblik, gekscherend en ongeloovig, mij een spreuk laten ontvallen, die ik thans in vollen ernst herhaal.

Woordvoerders onzer politieke partijen, ziet ook eens op naar dien pijlenbundel onzer Nederlandsche maagd. Laat die u voor den geest zweven, als ge in 's lands vergaderzaal uw stem verheffen gaat, want dat beeld, ja, dat is voor den Nederlander, het «In hoc signo vinces.»

De VOORZITTER: Ik geloof uiting te geven aan het algemeen gevoelen van de vergadering, wanneer ik den spreker harteelijken dank zeg voor zijne in alle opzichten voortreffelijke en welsprekende voordracht. Uwe ingenomenheid daarmede is door Uw luid applaus duidelijk genoeg gebleken.

Gaarne wilde ik nu nog gelegenheid geven tot debat, doch ik veronderstel dat, wegens het reeds zeer ver gevorderd uur, het debat niet zóó vruchtbaar zal kunnen zijn als de waarde der lezing het vereischt. Ik wensch daarom in overweging te geven thans geen debat te voeren, het evenwel vrijlatende aan de aanwezigen, of zij in eenig debat wenschen te treden of den spreker eenige inlichtingen te vragen.

Zoo dit niet het geval is, dan sluit ik de vergadering, onder dank voor uwe aanwezigheid.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.